

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### แนวคิดและทฤษฎี

การวิจัย เรื่อง การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคกลาง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเสนอตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 1.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 1.3 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคกลาง
2. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
  - 2.1 การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
  - 2.2 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

#### 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

##### 1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความสนใจนำมาใช้ในการเรียนการสอน ตลอดจนการพัฒนาด้านอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำ “ภูมิปัญญา” ว่า หมายถึง “พื้นความรู้ความสามารถ” และคำ “ท้องถิ่น” ว่า หมายถึง “ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ” คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในปัจจุบันเป็นการให้คำจำกัดความ

ของนักวิชาการซึ่งใช้คำและความหมายแตกต่างกันออกไป บางท่านเรียกว่า“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” ซึ่งคำศัพท์เหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกัน นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้นิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

พรทิพย์ ศิริสมบูรณ์เวช (2541: 30) แสดงทรรศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า “เกิดจากการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับถ่ายทอดจากบุคคล และสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมเป็นฐาน และบุคคลในท้องถิ่นได้ถือปฏิบัติมาเป็นเวลานาน”

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2543: 8) กล่าวว่า “ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นได้สั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์ มีการจัดระเบียบประสบการณ์นั้นเป็นหมู่เป็นพวก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และได้ใช้ประโยชน์ และประพาศสืบต่อกันมาในหมู่บ้านหลายชั่วอายุคน”

รุ่ง แก้วแดง (2543: 207) ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่งและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทย ให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย”

วิชา ทรวงแสง (2543: 118) ให้ความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สาระ ข้อมูลหรือวิธีการที่สามารถนำมาใช้ในการจัดระเบียบ แก้ปัญหา รวมถึงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนหรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ

กรมวิชาการ (2545: 197) ให้คำอธิบายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) บางครั้งเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ของคนในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด และคนในท้องถิ่นจะสร้างความรู้จากประสบการณ์ จากการปฏิบัติเป็นความรู้ ความคิด ที่นำมาใช้ในท้องถิ่นของตน เพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับธรรมชาติ ผู้รู้จึงกลายเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษายารักษาโรค การดำเนินชีวิตในหมู่บ้านอย่างสงบสุข”

รัชนีกร หงส์พนัส (2546: 101) ให้ความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ ความคิด ความสามารถและทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมาตั้งแต่

อดีตถึงปัจจุบัน กระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่งและถ่ายทอดสืบต่อมาผ่านการคิดค้นหาแนวทางที่เหมาะสม เพื่อใช้แก้ปัญหา จัดการ ปรับตัว พัฒนาวิถีชีวิตคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมกับยุคสมัยและดำรงชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมในท้องถิ่นนั้น”

บอร์ตา ฟาลส์ ออรัลโด (Borda Fals Oraldo, 1988: 23 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 13) ได้ทำวิจัยในอเมริกาเหนือและเขียนอธิบายไว้สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ของชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างยาวนาน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ มีสำคัญยิ่ง เป็นสิ่งที่ผลิต พัฒนา สร้างสรรค์ เพื่อช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด ตลอดจนช่วยในด้านการทำงาน เป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เป็นความรู้ที่มีหลักการและมีเหตุผล

จากทรรศนะของนักวิชาการที่ได้ให้คำนิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ กิจกรรม ผลงาน ประสบการณ์ ทักษะ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา สังคมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานานของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาจากวัสดุ อุปกรณ์ และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ตลอดจนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยมีการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น

## 1.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย เพราะความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการสั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานของบรรพบุรุษนี้ สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภูมิปัญญาสากล ตามที่นักวิชาการได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล (2533: 211-213) แสดงทรรศนะถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ในการพัฒนาประเทศนั้นจะมองด้านเศรษฐกิจหรือโครงสร้างอำนาจในชุมชนอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องศึกษาถึงประเด็นความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ระบบความคิดของชาวบ้าน ความเฉลียวฉลาดหรืออัจฉริยะของประชาชน และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่น

หลายประการ คือ 1) ช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข 2) ช่วยสร้างความสมดุระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม 3) ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก 4) เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ สามารถกำหนดบริบทการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) กล่าวถึงความสำคัญที่ต้องศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้สรุปได้ ดังนี้

1. เพื่อให้เข้าใจ ความหมาย คุณค่า และคุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากทุกภูมิภาคซึ่งมีการพัฒนามาเป็นระยะเวลายาวนาน และมุ่งให้คนทั่วไปโดยเฉพาะลูกหลานได้เข้าถึงความหมายและคุณค่านั้น
2. เพื่อให้คนในแผ่นดิน สามารถชื่นชมและภูมิใจในมรดกทางปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้สั่งสมสืบสานกันมาช้านาน และสร้างสรรค์สิ่งใหม่สืบสานต่อเนื่องกับฐานความรู้ของภูมิปัญญาเดิมที่สั่งสมมาอย่างถูกต้อง
3. เพื่อผดุงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ความงาม และความเยบยลของภูมิปัญญาท้องถิ่นและปรีชาญาณที่ได้มีผู้สร้างสรรค์และสั่งสมไว้ พร้อมกับทำให้ยอมรับความจริงว่าภูมิปัญญาบางอย่างได้หมดสิ้นไปแล้วหรือเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยที่ไม่เคยหยุดนิ่ง
4. เพื่อค้นหาศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ของคนไทย แล้วนำเอาศักยภาพและพลังสร้างสรรค์นั้นมาเป็นฐานแห่งการปรับเปลี่ยนและสร้างใหม่สืบต่อไป เพื่อปรับตัวเข้ากับยุคสมัยและอนาคต
5. เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ ตลอดจนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยที่มีต่อวงการศึกษ วงการวัฒนธรรม และต่อสาธารณชน ซึ่งภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ช่วยเกื้อกูลให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพอย่างยั่งยืน ตลอดจนการไม่ปิดกั้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

นันทสาร สีสลับ และคณะ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถปรับประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยสร้างความสมดุระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน



## 5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมตามยุคสมัย

วิชัย ตันศิริ (2547) ได้แสดงทรรศนะถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า สังคมมนุษย์มีการจัดระบบการเรียนรู้ด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป โดยใช้สติปัญญาอันล้ำเลิศสร้างขนบธรรมเนียมประเพณี แนวประพฤติปฏิบัติ วิถีชีวิตและทักษะของการหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาเพื่อสั่งสอนเยาวชน และเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคมด้วยในสังคมสมัยก่อนนั้นกระบวนการเรียนรู้ของคนจะสอดแทรกอยู่กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันและในพิธีการต่าง ๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้สามารถหลอมรวมจิตใจสมาชิกในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

จากความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักวิชาการกล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของท้องถิ่น เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สั่งสม สร้างสรรค์ และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งลูกหลานควรจักภาคภูมิใจและนำมาปรับใช้ในชีวิตรประจำวัน เพราะนอกจากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตแล้ว ยังช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวได้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ประการสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศในทุกๆด้านได้อีกด้วย

### 1.3 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่บุคคลในแต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ สะสม และสืบทอดให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม จึงมีลักษณะจำเพาะของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น องค์ความรู้จึงมีความแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นที่อยู่อาศัย แต่อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มีลักษณะที่เป็นองค์รวม นักวิชาการได้สรุปลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2529: 145) และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535: 74-88) ได้สรุปลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่สอดคล้องกัน ดังนี้

1. ความเป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย การทำมาหากิน หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น
2. ความเป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ปรัชญาของการดำเนินชีวิตหรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิตมนุษย์

ประเวศ วะสี (2533) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญามีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สั่งสมจากประสบการณ์หรือความชัดเจนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่แตกต่างกันได้ หรือได้แต่ไม่ดีมากนัก
2. ภูมิปัญญามีลักษณะเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง มีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการพยายามนำธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายล้างสิ่งนั้น
3. ภูมิปัญญาให้ความสำคัญกับประสบการณ์ จึงให้ความเคารพผู้อาวุโส เพราะมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตมากกว่า

รัตนะ บัวสนธิ (2535) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 1-10) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้และระบบความรู้ที่ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ และเป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการสั่งสม และการกระจาย
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ ไม่มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการพัฒนา สร้างสรรค์ และปรับปรุงระบบความรู้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับยุคสมัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นองค์รวม หรือเกี่ยวกับกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนหลัก หรือกระบวนการทัศน์ในการมองชีวิต และเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

จากทฤษฎีของนักวิชาการข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัว ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น คติ ความคิด ความเชื่อ ฯลฯ และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ เทคโนโลยีชาวบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ อีกทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการสร้างสรรค์ ส่งเสริม ปรับปรุง และสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่ง องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมและนำมาใช้ประโยชน์กับคนในท้องถิ่นนั้นๆ มากที่สุด

#### 1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และตำราที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศไทย พบว่านักวิชาการได้แบ่งประเภท หรือสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533: 12) จำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ในลักษณะพุทธเกษตรกรรม หรือการประกอบอาชีพที่มีความสมดุลกับธรรมชาติ มุ่งการพัฒนาตนเองเป็นหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่ง ได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) จำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน อันเกิดจากความคิดอย่างมีเหตุผลของชาวบ้าน หรือเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นนั้นๆ แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมเนียมการปกครอง ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนาและลัทธิ ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์

2. ประเภทภาษาและวรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่สื่อความหมายด้วยเสียงหรืออักษร ที่กำหนดไว้เป็นแบบแผน เพื่อให้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ภาษาศาสตร์และหลักภาษา ภาษาถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม ความเรียงและฉันทลักษณ์ วาทกรรม ภาษิต ปริศนาคำทาย ชาวสาร นิทานและภูมิปัญญา และวรรณกรรม

3. ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี หมายถึง ผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้คุณค่าทางจิตใจ หรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อของกลุ่มชน แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ศิลปหัตถกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณคดี การวางผังเมืองและชุมชน และวัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม

4. ประเภทการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง การแสดงออกของมนุษย์ เพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก เพลงปฏิพากษ์ การขับร้องดนตรี ระบายสีฟ้อน มหรสพ กีฬาและนันทนาการ

5. ประเภทชีวิตความเป็นอยู่ และวิทยาการ หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มชน ประกอบกับการคิดค้นและพัฒนาวิทยาการ โดยอาศัยบุคคลในท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น หรือการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาประยุกต์ พัฒนาการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ชีวิตประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น ที่อยู่อาศัย การประดิษฐ์ เครื่องมือเครื่องใช้ คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข และการประกอบอาชีพ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535: 74-88) จำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านครอบครัว ได้แก่ การแต่งงานมีครอบครัว ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายควรมีอายุไล่เลี่ยกันแต่ฝ่ายชายควรมีอายุมากกว่า ต้องมีการคบหาสมาคมกันพอสมควร และมีธรรมเนียมการหมั้นหมายก่อนจึงแต่งงาน ในครอบครัวมีผู้ใหญ่หรือญาติอื่นอยู่ด้วยเสมอ
2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ซึ่งในสมัยก่อนจะทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับฟ้าฝน การหาต่อน้ำขุดบ่อบาดาล การดูพืชพันธุ์ การบ่มผลไม้ และสมุนไพรปราบศัตรูพืช เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านนี้เกี่ยวเนื่องจากสมัยก่อนวัดคือแหล่งการศึกษาสำหรับชาวบ้านทั่วไป พระทำหน้าที่เป็นครู นักเรียนที่เป็นลูกศิษย์จะเป็นลูกศิษย์วัดไปโดยปริยาย และธรรมเนียมที่ให้ชายไทยบวชเรียนก่อนนั้น เพื่อให้ได้รู้หนังสือและหลักธรรมทางศาสนา
4. ภูมิปัญญาด้านการปกครอง ได้แก่ การสร้างลักษณะผู้นำให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องการปกครอง เช่น พระมหากษัตริย์ แม่ทัพนายกอง เป็นต้น
5. ภูมิปัญญาด้านภาษาและการสื่อสาร ได้แก่ ลักษณะพิเศษของภาษาไทยที่มีความแตกต่างจากภาษาอื่น มีความร่ำรวยและหลากหลายในถ้อยคำ มีวรรณยุกต์ มีลักษณนาม และมีสัมผัสคล้องจอง
6. ภูมิปัญญาด้านศาสนา ภูมิปัญญาในด้านนี้มีที่มาหลายด้าน เนื่องจากการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันไปของคนไทย แต่ก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน เช่น ความรู้เรื่องปัจเจกบุคคล การผูกมิตร เป็นต้น
7. ภูมิปัญญาด้านอนามัยและสาธารณสุข ภูมิปัญญาด้านนี้เกี่ยวกับการรักษาโรคแบบหนึ่งที่เรียกว่าแพทย์แผนโบราณ หรือปัจจุบันเรียกว่าแพทย์แผนไทย
8. ภูมิปัญญาด้านศิลปะและนันทนาการ เป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละภูมิภาค รวมทั้งการละเล่นต่างๆ ที่ให้ความเพลิดเพลินด้วย
9. ภูมิปัญญาด้านการคมนาคมขนส่ง เป็นภูมิปัญญาในการคิดค้นพาหนะที่ใช้ในการขนส่งเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยทั้งทางบก และทางน้ำ
10. ภูมิปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในด้านอื่นๆรวมทั้งการรู้จักประดิษฐ์และสร้างเครื่องมือต่างๆ ขึ้นใช้

อังกุล สมคะเนย์ (2535: 35-42) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดกันมา

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับแนวความคิด หลักการปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มณฑินา ชุตินบุตร (2542: 3-4) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็นประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นการนำประสบการณ์ของชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านค้นพบและนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ คติความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ยาสมุนไพร การไหว้ครู การบวงสรวง เป็นต้น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้หรือความคิดลงไปในวรรณกรรมต่าง ๆ ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี โบราณอุบาย เป็นต้น
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นการประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพที่อาศัยหลักธรรมชาติไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอกแต่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย ได้แก่ การปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติ การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นการประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิมกับแนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ หมายถึง นำความรู้เดิมของชาวบ้านมาผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน ได้แก่ เทคโนโลยี การหล่อโลหะทองเหลือง การนวดข้าว การก่อสร้าง เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 25-26) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 11 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆได้ ได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและกำจัดแมลงศัตรูพืช และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการผลิตและการบริโภค หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าสู่ตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคให้ปลอดภัย อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม ได้แก่ การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุน ธุรกิจชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ การดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย ได้แก่ การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศึกษา เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีต่างๆ เป็นต้น

11. ด้านโภชนาการ หมายถึง ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและการบริหาร



รุ่ง แก้วแดง (2543: 206-208) จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 11 ประเภท โดย 10 ประเภทแรก ตรงกับที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้แบ่งไว้ ส่วนประเภทที่ 11 เปลี่ยนจากด้านโภชนาการเป็น ด้านการศึกษา ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรม เลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จทางการศึกษา

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2543: 4-7) จำแนกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นตามลักษณะต่างๆ สรุปได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการกิน เนื่องมาจากธรรมชาติของมนุษย์ต้องกินอาหารเพื่อดำรงชีพ ความต้องการอาหารสำหรับบริโภคอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตก่อให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการกิน ดังนี้

1.1 ความรู้ในการแสวงหาอาหาร เริ่มจากการแสวงหาแหล่งอาหาร การสร้างแหล่งอาหาร การสร้างเครื่องมือและวิธีการหาอาหาร

1.2 ความรู้ในการคัดสรรสิ่งที่ใช้เป็นอาหารบริโภคได้หรือบริโภคไม่ได้ กับความรู้ในการเลือกอาหารที่เหมาะสมแก่การบริโภคตามฤดูกาล

1.3 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำและปรุงอาหารสำหรับบริโภคเป็นประจำแต่ละวันหรือในเทศกาลต่างๆ

1.4 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดหา ทำเครื่องมืออุปกรณ์ในการประกอบอาหาร การจัดระเบียบในการใช้ภาชนะใส่อาหาร การจัดระเบียบวิธีการกิน ตลอดจนจรรยาบรรณเชื่อในการบริโภค

1.5 ความรู้เกี่ยวกับการถนอมรักษาอาหาร ความรู้ในการแปรรูปอาหาร การเตรียมและเสิร์ฟอาหาร

2. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการแต่งกาย เนื่องมาจากการที่บุคคลทั้งหลายไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเปลือยเปล่า ในภาวะอากาศร้อน หนาว เปียกชื้น หรือกระทบกระทั่งกับสิ่งแวดล้อมนานาประการได้ จึงต้องมีสิ่งปกปิด ห่อหุ้มร่างกายให้เป็นอยู่ได้อย่างปกติ กรณีเช่นนี้ ก่อให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการแต่งกาย ดังนี้

2.1 ความรู้ในการแสวงหาวัสดุที่นำมาใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม ความรู้ในการจัดหาจัดสร้างวัตถุดิบต่างๆ ความรู้ในการแปรสภาพวัตถุดิบเพื่อการจัดทำสิ่งที่เป็นปัจจัยสำหรับนุ่งห่ม

2.2 ความรู้ในการทำผืนผ้าผืนแพรต่างๆ ความรู้ในการใช้และการย้อมสี ความรู้ในการประดิษฐ์ลวดลาย

2.3 ความรู้ในการสร้างเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับการสร้างทำผืนผ้า ผืนแพร

2.4 ความรู้ในการจัดระเบียบวิธีการนุ่งห่ม ให้เหมาะสมกับกาลเทศะหรือ เทศกาล



2.5 ความรู้ในการจัดระเบียบแบบแผนการนุ่งห่มให้มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้รวมถึงคติความเชื่อในการนุ่งห่มด้วย

3. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัย เนื่องมาจากคนต้องการสถานที่พักพิงทั้งชั่วคราวและถาวรที่มีคุณสมบัติกันแดด กันลมกันฝน พ้นจากน้ำท่วม ป้องกันอันตรายจากสัตว์และมนุษย์ด้วยกัน ให้เป็นอยู่ได้ปกติทั้งตนเองและครอบครัว กรณีเช่นนี้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัย ดังนี้

3.1 ความรู้เกี่ยวกับวัสดุในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่จะนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการสร้างที่อยู่อาศัย ความรู้ในการเลือกสรรวัสดุที่มีคุณภาพ ความรู้ในการแปรวัสดุดิบให้เป็นวัสดุอุปกรณ์สำหรับสร้างที่อยู่

3.2 ความรู้เกี่ยวกับการเลือกภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม ทิศทางและลม ทำเล ที่ทำมาหากินอันเหมาะสมที่จะตั้งบ้านเรือน

3.3 ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดชนิด ลักษณะ รูปแบบ ขนาด และพื้นที่ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากเรือนที่สร้างขึ้นอยู่อาศัย

3.4 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เครื่องมือ อุปกรณ์ และขั้นตอนในการปลูกเรือน

3.5 ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการปลูกเรือน

4. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งอุปโภคต่างๆ เนื่องมาจากมนุษย์มีความต้องการสิ่งอุปโภคมาประกอบเพื่อช่วยในการดำรงชีพให้สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยดี ปราศจากอุปสรรค เช่น การขูดบดด้วยมือเปล่าโดยไม่พึงเสียมหรือพลั่ว ย่อมทำไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ สิ่งอุปโภคต่างๆ จึงได้รับการจัดให้มีขึ้นตามความต้องการและเหมาะสมแก่การใช้สอย สำหรับการดำรงชีวิต การงาน การอาชีพ กรณีเช่นนี้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งอุปโภคต่างๆ ดังนี้

4.1 ความรู้ในการจัดหา จัดทำสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคชนิดต่างๆ ประจำบ้านสำหรับใช้ในครัวเรือน ได้แก่ กระบุง กระดัง มัด พรำ กระจ่า เป็นต้น

4.2 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องมือ สำหรับใช้ในกิจการงานต่างๆ ได้แก่ เครื่องมือสำหรับทำนา เครื่องมือช่างต่างๆ เครื่องมือจับสัตว์ เป็นต้น

4.3 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องทุ่นแรงสำหรับกิจการงานต่างๆ ได้แก่ หลัก ระเบิดครก กระเดื่อง กระดานตีบ คันโพง โขงโลง เป็นต้น

4.4 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างพาหนะชนิดต่างๆ ทั้งที่เป็นพาหนะทางบก ได้แก่ เลื่อนบันจี ระแทะ เกวียน เป็นต้น และพาหนะทางน้ำ ได้แก่ เรือขุด เรือต่อแบบต่างๆ เป็นต้น

4.5 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคสนองความเชื่อต่างๆ ได้แก่ บัตรพลิตบายศรี ปราสาทผึ้ง ตุงหรือธง เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งที่น่าสนใจซึ่งความบันเทิงใจ เนื่องมาจากมนุษย์ต้องการผ่อนคลายอารมณ์ ความรื่นเริง ความสนุกเพลิดเพลิน และการฉลองในเทศกาลต่างๆ กรณีเช่นนี้ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งที่น่าสนใจ ดังนี้

5.1 ความรู้ในการสร้างแบบแผนการเล่นหรือวิธีการเล่นเครื่องเล่นต่างๆ และโอกาสในการเล่น รวมทั้งคติความเชื่อในการเล่นสำหรับผู้เยาว์

5.2 ความรู้ในการสร้างแบบแผนการเล่นหรือวิธีการเล่นเครื่องเล่นต่างๆ ข้อตกลงและโอกาสในการเล่น รวมทั้งคติความเชื่อเนื่องด้วยการเล่นสำหรับผู้ใหญ่

5.3 ความรู้ในการสร้างแบบแผนการละเล่นต่างๆ ได้แก่ การแข่งขัน การประชันให้เกิดความสนุกสนานสำหรับหมู่ชนในโอกาสและเทศกาลต่างๆ

5.4 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องเล่น เพื่อการฉลองในโอกาสและเทศกาลต่างๆ ได้แก่ การประดิษฐ์ดอกไม้เพลิง การประดิษฐ์บั้งไฟ และการประดิษฐ์กระทง เป็นต้น

5.5 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องมหรสพ ดนตรีต่างๆ การแสดงมหรสพ การบรรเลงดนตรี ในโอกาสและเทศกาลต่างๆ

6. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล อันเนื่องมาจากการที่มนุษย์ทุกคนประสงค์ที่จะมีความเป็นอยู่ปกติ มีความสบาย และเป็นสุขทั้งร่างกายและจิตใจ การเจ็บไข้จึงถือว่าเป็นความทุกข์และเป็นสิ่งที่ไม่ปรารถนา ซึ่งไม่เพียงผู้เจ็บไข้เท่านั้นที่เป็นทุกข์ คนใกล้ชิดที่อยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกันก็เป็นทุกข์ด้วย ดังนั้นมนุษย์จึงต้องการขจัดความเจ็บไข้ ด้วยการรักษาพยาบาลให้คนไข้กลับฟื้นคืนเป็นปกติ กรณีเช่นนี้ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ดังนี้

6.1 ความรู้เกี่ยวกับการตรวจ วินิจฉัยโรค และการรักษาทางอายุรเวช

6.2 ความรู้เกี่ยวกับการผดุงครรภ์ และกุมารเวช

6.3 ความรู้เกี่ยวกับชนิด สรรพคุณสมุนไพร วิธีการใช้สมุนไพร การเก็บรักษาสมุนไพร และการเตรียมสมุนไพร

6.4 ความรู้เกี่ยวกับการประกอบเภสัชในลักษณะต่างๆ ให้เหมาะแก่การรักษาโรค

6.5 ความรู้เกี่ยวกับการบำบัดโรคด้วยวิธีอื่น ได้แก่ การนวด หรือหัตถศาสตร์ การรักษาด้วยน้ำมันดี การรักษาด้วยคาถาอาคม เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการพยากรณ์ เนื่องมาจากมนุษย์ไม่สามารถรู้หรือคาดคะเนได้ว่า การดำรงชีพ ดำเนินชีวิต การวางแผน การงาน การอาชีพ การมีคู่ครอง การเดินทาง ฤดูกาล ฯลฯ ที่จะดำเนินต่อไปในอนาคตจะเป็นอย่างไรจึงประสงค์ที่จะได้รับคำทำนาย การคาดการณ์ การชี้แนะ การคาดคะเน เพื่อกำหนดแผนการและแผนงานเพื่อให้ดำเนินไปด้วยดี กรณีเช่นนี้ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการพยากรณ์ ดังนี้

7.1 ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดปฏิทิน คือ การกำหนดระเบียบกาลสมัย สำหรับเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต การงาน การอาชีพ กิจกรรมต่างๆ ดังที่มีปฏิทินกำหนดวัน เดือน ปี ปฏิทินกำหนดฤดูกาล ปฏิทินกำหนดเทศกาลและพิธีฉลองต่างๆ

7.2 ความรู้เกี่ยวกับโหราศาสตร์ คือ การหาฤกษ์ยามยามดี สำหรับทำการต่างๆ การทำนายชะตา ทำนายคู่ครอง ทำนายการเดินทาง ทำนายของหาย เป็นต้น

7.3 ความรู้เกี่ยวกับนิมิตและอุบาสถ์ต่างๆ คือการทำนายปรากฏการณ์จากสภาพดินฟ้าอากาศ พฤติกรรมของสัตว์ต่างๆ เพื่อคาดคะเนผลดีหรือผลร้ายที่อาจจะเกิดขึ้นในภายหน้า ได้แก่ ตำนานาคให้น้ำ ตำนาน้ำน้อยและน้ำมาก ตำนานฟ้าดูฝน ตำนานเกณท์ัญญาหาร เป็นต้น

7.4 ความรู้เกี่ยวกับโหราศาสตร์ คือ ความรู้ในการคัดสรรสิ่งต่างๆ ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ใช้สิ่งนั้น โศคและเคราะห์เป็นผลที่เนื่องมาจากโหราศาสตร์สิ่งใดกรรมใดที่ต้องโหราศาสตร์ว่าเป็นโศค สิ่งใดกรรมใดที่ไม่ต้องโหราศาสตร์ตกอยู่ในเคราะห์ โศคมักเป็นไปในทางดี ส่วนเคราะห์มักเป็นไปในทางร้าย ดังนั้น โหราศาสตร์จึงเป็นสาระเนื่องกับการพยากรณ์ ได้แก่ ตำนานดูโหราศาสตร์ชายหญิง ตำนานดูโหราศาสตร์วัวควาย ตำนานดูโหราศาสตร์เรือน ตำนานดูโหราศาสตร์เรือ ตำนานดูโหราศาสตร์เกวียน ตำนานดูโหราศาสตร์ไม้คาน ตำนานดูโหราศาสตร์ดาบ เป็นต้น

7.5 ความรู้เกี่ยวกับการเสี่ยงทาย คือ การพยากรณ์ผลที่ได้จากการเสี่ยงทายด้วยวิธีต่างๆ ได้แก่ การเสี่ยงกระดูกไก่ การเสี่ยงทอดเบี้ย เป็นต้น

จากการรวบรวมประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามทรรศนะของนักวิชาการและหน่วยงานต่างๆข้างต้น เห็นได้ว่า มีความแตกต่างกันออกไปทั้งทางด้านมุ่งหมายและหลักการปฏิบัติ ผู้วิจัยได้พิจารณาประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในเขตภาคกลาง ซึ่งวิเคราะห์จากเอกสารและตำราต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคกลาง และปรับจากที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจำแนกไว้ โดยแบ่งเป็น 5 ประเภท ดังนี้

- 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา
- 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม
- 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี
- 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ
- 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน

## 1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคกลาง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 เห็นชอบในการที่กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยร่วมกันจัดทำหนังสือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 76 จังหวัด ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลดังกล่าว เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละจังหวัดในเขตภาคกลาง ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดกรุงเทพมหานคร กำแพงเพชร ชัยนาท นครนายก นครปฐม นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ ลพบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระบุรี สิงห์บุรี สุโขทัย สุพรรณบุรี อ่างทอง และอุทัยธานี จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า แต่ละจังหวัดในภูมิภาคนี้มีภูมิปัญญาที่ได้รับการสั่งสม สืบทอด สร้างสรรค์ และพัฒนาจากองค์ความรู้ของคนในท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และภูมิปัญญานี้มีความจำเพาะในแต่ละท้องถิ่นตามแหล่งที่อยู่อาศัย ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอโดยภาพรวมของแต่ละจังหวัด ดังต่อไปนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดกรุงเทพมหานคร (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้

- 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีได้ชิงช้า หรือตริยัมปวาย ประเพณีนมัสการภูเขาทอง ประเพณีวันตรุษและวันสารท พิธีวงสรวงพระบรมรูปทรงม้า พิธีไหว้ครู งานกาชาด ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีและเทวดา ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์และล้างสังข์หรณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายโชคชะตา ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม นรก-สวรรค์ การสวดมนต์ไหว้พระ การทำบุญปล่อยนกปล่อยปลา และการถวายสังฆทาน เป็นต้น
- 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ จารึกบนสีมาวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรณหววิหาร จารึกแผ่นศิลาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ตำนาน ตำรา สำนวน สุภาษิต คำพังเพย ข่าวสาร นิทานและวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในเมืองหลวง รวมถึงผลงานการประพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของชาวกรุงเทพมหานคร เป็นต้น
- 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ พระบรมรูปทรงม้า พระแก้วมรกต พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนุสาวรีย์ทหารอาสา อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ จิตรกรรมฝาผนังวัด  
 กัลยาณมิตรวรมหาวิหาร จิตรกรรมฝาผนังวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร งานแกะสลัก  
 บานประตูพระอุโบสถวัดวัดสุทัศน์เทพวราราม สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรี  
 รัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้ว วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ วัดอรุณราชวราราม  
 วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทารามวรวิหาร วัดสระเกศ วัดเบญจมบพิตร วัดสุทัศน์เทพวราราม  
 พระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งวิมานเมฆ สถานที่ที่สำคัญอื่นๆ เช่น ศาลหลักเมือง หอศิลป์  
 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โรงละครแห่งชาติ ศูนย์  
 วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย สวนหลวง ร.9 เสาชิงช้า ภูเขาทอง สนามหลวง สะพานพระราม 9  
 รัฐสภา พิพิธภัณฑ์รถม้า พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และท้องฟ้าจำลอง เป็นต้น 4) ประเภท  
 การละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น ภูกินหาง  
 รั้วข้าวสาร ชักเย่อ ตีจับ เล่นชายของ วิ่งกะลา หนึ่งยาง อีตัก ลิงชิงหลัก เสือกินวัว มอญซ่อนผ้า  
 การเล่นสะบ้า จำใจ แมงมุมขยุ้มหลังคา ซี่ม้าย่านกล้วย กระโดดกบ แต่ข้าแต่ เล่นลูกหิน จับปูด้า  
 ขยี้ป้อนา แก้อีตดนตรี การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น การเล่นว่าว การแข่งเรือ มวยไทย ตีไก่ กัดปลา  
 การเหวี่ยง การเล่นสัควา การเล่นสะบ้า การเล่นเพลงเรือ การเล่นเพลงพวงมาลัย มหรสพ เช่น ลิเก  
 โขน หุ่นละครเล็ก ละครชาตรี ดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น รำวง รำกลองยาว วงปี่พาทย์ไทย  
 วงเครื่องสายสากล แตรวง เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยี  
 พื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สมเด็จพระ  
 พระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี สมเด็จพระ  
 พระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ  
 ปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ หม่อมหลวงปิ่น  
 มาลากุล จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาอนุমানราชธน  
 ศาสตร์จารย์ศิลป์ พระศรี ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ กุหลาบ สายประดิษฐ์ กฤษณา อโศกสิน สุนทรภู่  
 ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำเครื่องทองเหลือง การทอผ้า การทำบาตรพระ การทำ  
 ทองรูปพรรณ การทำทองคำเปลว การทำเครื่องจักสาน การประดิษฐ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน  
 การประดิษฐ์เครื่องมือทำมาหากิน การทำอาหารและการถนอมอาหาร การใช้สมุนไพรรักษาโรค  
 การนวดแผนไทยวัดโพธิ์ การเพาะปลูกพรรณไม้ และการค้าขาย เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดกำแพงเพชร (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภท  
 ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณี  
 เกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีวันสำคัญ  
 ทางพระพุทธศาสนาประเพณีพบพระ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสารทไทยกล้วยไข่เมือง

กำแพงเพชร ประเพณีลอยกระทง พิธีกรรมเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ต่อดวงชะตา และการสร้างพระ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยคำภาษาไทยยวน ภาษาชาวเขา ตำนานท้าวแสนปม ตำนานทอทองแดง ตำนานพรานกระต่าย ตำนานจระเข้ปูน จารึกนครชุม จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสุย จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร วรรณกรรมเรื่องทุ่งมหาธาต และจดหมายเหตุเรื่องประพาสต้นครั้งที่ 2 ณ เมืองกำแพงเพชร เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมสำริด และปูนปั้น สถาปัตยกรรมเรือนทรงปั้นหยา เรือนทรงมะนิลา เรือนทรงโถงค้ำข้าว ชุมชนโบราณบ้านทุ่งเมืองเมืองกันเตา เมืองบางพาน ชุมชนโบราณบ้านคลองเมือง เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ ชี่ข้างชนกัน ชี่ม้าสามขา ชักเย่อ วีรชาวสารมอญซ่อนผ้า รำแม่ศรี รำโทน ลิเกป่า เพลงพวงมาลัย ระบายคล้องช้าง ระบายร้องแก้ เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสิน พระยาวิเชียรปราการ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ครูมาลัย ชูพินิจ ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำประมง การทอผ้า การจักสาน การทำผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวเหนียว การเจียรไนพลอย การตัดเย็บเสื้อผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา การรักษาโรคด้วยสมุนไพร และการถนอมอาหารโดยการหมักดอง การทำแห้ง การแช่ส้ม เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดชัยนาท (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณี ฝืนางดั่ง ประเพณีดำข้าวเม่า ประเพณีนมัสการหลวงพ่อบุญหรือหลวงพ่อบุญเมือง พิธีบวงสรวงอนุสาวรีย์วีรชนแห่งลุ่มแม่น้ำน้อย พิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง พิธีเรียกขวัญแม่โพสพเข้ายุ้งข้าวเปลือก พิธีบูชาเชนสรวงแม่ธรณี พิธียกธงชนะมาร พิธีการทำบุญกลางหมู่บ้าน พิธีการทำบุญกลางทุ่งนา พิธีทำบุญข้าวหลามบูชาศาล และความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงผีโรง เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยการใช้นาษาห่วยกรดภาษาลาวคั้ง (ครั้ง) จารึกวัดธรรมามูล จารึกวัดสองคอบ ตำนานเรื่องพระเจดีย์วัดพระบรมธาตุ เรื่องหลวงพ่อบุญจักษ์ ตำนานพระพุทธรูปมหาศิลา ตำนานหลวงพ่อบ้า และตำนานเมืองสรรคบุรี เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ พระปรางค์ทรงยอดกลีบมะเฟือง หอพระไตรปิฎกทรงไทย เจดีย์วัดโตนดหลาย รูปปั้นหลวงพ่อบุญจักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติชัยนาทมูลนิธิธรรมด้าผณังวัดปากคลองมะขามเฒ่า จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธาราม พระอุโบสถพระวิหารเสมาทรายแดง วัดธรรมามูลวรวิหาร เมืองโบราณอู่ตะเภา เมืองโบราณนครน้อย แหล่งโบราณคดีบ้านหนองบัว แหล่งโบราณคดีเขาพลอง เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และ



การพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ ลิเก ภาพยนตร์ ดนตรีไทย ดนตรีพื้นเมือง เพลงฉ่อย เพลงปี่พาทย์ เพลงพิชฐาน เพลงซำเจ้าโลม เพลงพวงมาลัย เพลงกล่อมลูก เพลงทรงเครื่อง มอญซอนผ้า ซักเยื่อ ตะกร้อ ขนไก่ กัดปลา แข่งเรือยาว แข่งนกเขา เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น ขุนสรศักดิ์ พระยาศรีสิทธิธรรม พระยาไชยณฤนาท หมื่นพรหมสมพัตสร พระครูคุณากร ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำน้ำตาลโตนด ผ้าทอมือ การทำหุ่นฟางนก การใช้สมุนไพรทำยารักษาโรค การนำสมุนไพรมาประกอบอาหาร การทำและการถนอมอาหารโดยการทำให้ปลาร้า การทำขนมชั้นจากครั้ง การทำขนมห่อ การทำส้มโอแก้ว 4 รส เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการอุปสมบท ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีสู่วัฒนข้าว ประเพณีผีโรง ประเพณีบุญบังไฟ ประเพณีบายศรีพระ ประเพณีไหว้โองน้ำ การสวดมนต์ไหว้พระ และการตักบาตร เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาลาวพวน ภาษาลาวเวียง ภาษาเยอร์ ภาษาอาหรับ จารึกเมืองโบราณดงละคร ตำนานศาลเจ้าพ่อขุนด่าน ตำนานเขานางบัวช ตำนานดงละคร ตำนานบึงพระยาจารย์ นิทานเรื่องการะเกด เรื่องกระต่ายสามขา และวรรณกรรมเรื่อง พญาคันคาก เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรม โบสถ์วัดใหญ่ วัดทักษิณาราม จิตรกรรมภาพเขียนสีที่เพิงผาเขาคอก ภาพเขียนสีเขาชะง็อก (วัดพระฉาย) ภาพฝาผนังวิหารวัดโบสถ์การ์้อง ภาพฝาผนังวัดโบสถ์แก้วตา แหล่งโบราณคดีวัดหนองคันจาม เสาหงส์ ชุมเรือนแก้ว ตูพระธรรม หีบพระธรรม พระพุทธรูป เครื่องถ้วย และแหล่งประวัติศาสตร์ ค่ายเชลยศึก หลุมฝังศพทหารญี่ปุ่น อนุสรณ์สถานทหารญี่ปุ่น และเพนียดคล้องช้าง เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การเล่นพื้นบ้าน เช่น จู๋นางเข้าห้อง อ้ายเข้าอ้ายไซง ซี่ม้าก้านกล้วย ตีวงล้อ เล่นขายของ กีฬาพื้นบ้าน เช่น กัดปลา มวยไทย แข่งวัว ชวงชัย แข่งเรือ การละเล่นของเด็ก เช่น มอญซอนผ้า ตีจับวิ่งเปี้ยว แมงมุม ขาดอกไม้ การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงปี่พาทย์ แข่งเรือมหรสพ เช่น โขน ลิเก หนังใหญ่ เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น ขุนด่าน ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การกลึง การแกะสลักหินอ่อน การแกะสลักง่าไม้ไผ่ตง การทำดอกไม้จากแกนมันสำปะหลัง การทำสวนมะนาวระบบน้ำหยด การเพาะปลูกต้นไม้

หลากหลาย การทำแผ่นผ้าสำเร็จรูป การทำอังกะลุง การทำไม้กวาดดอกหญ้า การทอเสื่อกก การเพาะพันธุ์ไก่ชน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์พิธีปั้นเมฆ พิธีทำขวัญข้าว การเคารพเทพเจ้าและดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อของชาวไทยซ่ง เช่น การนับถือถ่าน หรือผีฟ้า การทำพิธีเสนเรือ การทำพิธีเสนตัว เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาจีน ภาษาลาว ภาษาลาวมอญ ภาษาลาวซ่ง ภาษาลาวครั่ง ภาษาลาวใต้ ภาษาลาวเวียง จารึกธรรมจักร จารึกวัดโพธิ์ร้าง จารึกบนเหรียญเงิน จารึกพ่อขุนรามพล จารึกบนเสาศิลารูป 5 เหลี่ยม จารึกบนอิฐมอญ จารึกฝาผนังพระระเบียงคตทั้งสี่ด้าน จารึกอนุสาวรีย์พลเสือป่าเชื้อ จารึกย่าเหล พระราชพิณยกรรม ตำนานเรื่องพระยาภัก พระยาพาน ตำนานพระประโทนเจดีย์ เรื่องท้าวศรีลลิตี ชัยพรหมเทพ ตำนานถนนขาด ตำนานดอนยายหอม ตำนานธรรมศาลา ตำนานกำแพงแสน ตำนานทัพหลวง ตำนานหลวงพ่อดำไร่ซิง ตำนานสามพราน ตำรายา ตำราการรักษาโรค ตำราโหราศาสตร์ ตำราปลูกบ้าน และตำราเรียน นิทานเรื่องลิเกเก่า เรื่องกระต่ายทำไมถึงหางด้วน เรื่องสัตว์สามัคคีกับคน เรื่องแม่เสือกกับแม่โค วรรณกรรมของลาวครั่งเรื่อง ช้องคอกัน จารใบลานที่เป็นตำราโหราศาสตร์ เรียกว่า หนังสือก้อม รวมถึงวรรณคดีสมุดไทย เช่น สุภาษิตสอนหญิงและสุภาษิตค้ำกลอน เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมพระพุทธรูปศิลาขาว พระร่วงโรจนฤทธิ์ ธรรมมาสน์วัดห้วยพลู หุ่นขี้ผึ้ง วัดพระงาม วัดธรรมศาลา องค์พระปฐมเจดีย์ พระราชวังสนามจันทร์ เรือนทรงไทยย้อนยุค จิตรกรรมฝาผนังวัดบางพระ จิตรกรรมอุโบสถวัดศรีมหาโพธิ์ จิตรกรรมลวดลายไทยปิดทองรดน้ำบนหีบพระธรรม จิตรกรรมตกแต่งลวดลายไทยปิดทองรดน้ำบนตู้ไทยโบราณ จิตรกรรมลายเส้นหมึกดำบนสมุดไทยโบราณ โบราณสถานวัดพระเมรุ พระประโทนเจดีย์ เจดีย์จุลประโทน เนินวัดพระงาม สระน้ำจันทร์ เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การเล่นของเด็ก เช่น ตาเขย่งเตย ตีจับ ลิงชิงหลัก หมาบ้า หมาเก็บ ซ่อนหาหรืออีแอบ มอญซ่อนผ้า โปลิศจับขโมย เป็นต้น การเล่นของผู้ใหญ่ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงพวงมาลัย เพลงปรบไก่ เพลงฉ่อย เพลงรำวง เพลงไล่เด็ก เป็นต้น มหรสพและดนตรีพื้นบ้าน เช่น โขนสด ลิเก วงปี่พาทย์ไทย ปี่พาทย์มอญ วงกลองยาว แตรวง แคนวง กลองยาวประยุกต์ เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระศรี



พัชรินทรบรมราชินีนาถ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บัญญาต) พระเทพคุณาภรณ์ คุณหญิงวินิตา ดิถียนต์ ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำสวนยกทรง การทำไร่ พี่ชสวนครัวแบบดั้งเดิม การทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ การจับปลา การค้าขายในท้องน้ำ การประดิษฐ์ เครื่องมือในชีวิตประจำวัน เช่น การประดิษฐ์ เครื่องทำขนมจีน การประดิษฐ์กระทายชุตมะพร้าว การรักษาโรค เช่น การกวาดยา การทำยารักษาโรคกระดูก การทำยาอบสมุนไพร การทำสวน สมุนไพรวัดปลักไม้ลาย รวมถึงการหล่อพระพุทธรูป และการผลิตดินขาวนครปฐม เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์ (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภท ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณี เกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันสารท ประเพณี เฒ่าข้าวหลาม ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีบุญประทายเป็นเลือกข้าว ประเพณีตัดเส้า-ปักธง ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีสงฆ์ ประเพณีกำฟ้า พิธีสร้างศาลพระภูมิ ความเชื่อเกี่ยวกับการดูดวงชะตา ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของกรรม เทพเจ้า การยึดถือหลัก ศีลธรรม และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การใช้ ภาษาจีน ภาษาลาว และภาษามอญ จารึกสลูปดินเผาเมืองทัพชุมพล จารึกพระพิมพ์ดินเผาวัด โคกไม้เคน จารึกดงแม่นางเมือง จารึกวัดเขากบเมืองปากน้ำโพ ตำนานเขาหินกลิ้ง ตำนานเมือง จันเสน ตำนานเขากบ ตำนานวัดเขาแก้ว ตำนานดงแม่นางเมือง ตำนานโบสถ์เทวดาสร้าง ตำรา ยาหอม ตำราผีทั้งห้า คาถาเป่าแก้มแก้โรคม คาถาพ่นพิษสุนัขกัด นิทานพื้นบ้านเรื่องหนูน้อยแดงโม เรื่องแมลงอัปลักษณ์ เรื่องหลวงตาทองดูแม่น วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องประกาศแข่งน้ำสำหรับพิธี ศรีสัจปานกาลถือน้ำตามหัวเมือง และเรื่องนิราศเมืองนรก เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและ โบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมแผ่นไม้แกะสลักภาพพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ลายปูน บันชุ้ม หน้าบัน หน้าต่างวิหารต่างๆ พระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสวรรค์ จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วิหาร และศาลาวัดเกรียงไกรกลาง จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดบางประมุง ภาพเขียนบนศาลาการเปรียญ วัดบางมะฝ่อ สถาปัตยกรรมเจดีย์วัดนารถบรรพต อุโบสถเก่าวัดเกาะหงส์ วิหารวัดปากน้ำเหนือ แหล่งโบราณคดีเมืองโคกไม้เคน เมืองจันเสน ดงแม่นางเมือง เมืองดอนคา เมืองไพศาลี เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น กระโดดเชือก กาฟักไข่ ตีจับ วิ่งกะลา ลิงชิงหลัก หนังกาย ไม้ห่ม อีตัก อีตะเต ตีวงล้อ ลูกช่วง การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น รำโทน รำวง รำกลองยาว การละเล่นเข้าผีเชิญผี การเล่นเพลงพื้นบ้าน เพลงปฏิพากย์ เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น หลวงพ่อเดิม จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวง

นครไชยศรีสุรเดช หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช นายธนิต อยู่โพธิ์ ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำ น้ำตาลสด การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำขนมเบี๊ยะโมจิ การทำข้าวเม่าทอด การทำ ข้าวโป่ง การกวนกระยาสารพ การทอเสื่อ การทำเครื่องจักสาน การทำเรือยาว การทำหุ่นกระบอก การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ การทำพุทธเกษตรกรรม และการรักษาโรคด้วย สมุนไพร เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภท ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณี เกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีการจุดลูกหนูของชาวมอญ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณี ลอยกระทง ความเชื่อและพิธีกรรม เกี่ยวกับผีและเทวดา ความเชื่อเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ ความ เชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ การทำบุญให้ทาน เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยรามัญ และสมุดไทย/สมุดข่อยที่วัดบางขุน วัตแก้วฟ้า และวัดชมพู พระไตรปิฎกอักษรมอญ จารึกรอยพระพุทธบาทวัดชมพูเวก ตำนานพระเจ้าอุทองอพยพหนีโรค ระบาด ตำนานเรื่องไกรทอง ตำนานเจ้าพ่อเกาแก้วไชยฤทธิ์ ตำนานเกี่ยวกับหงส์ ตำนานเกี่ยวกับ การแห่ปลา นิทานเรื่องสัตว์ทั้งสี่ในอดีตกาล เรื่องเศรษฐีกับลูกคนจน และเรื่องเงรจอมฉลาด เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมพระพุทธรูป ปูนปั้นและงานไม้ แกะสลักตามวัดต่างๆ จิตรกรรมฝาผนังวัดชมพูเวก จิตรกรรมฝาผนังวัดปราสาท จิตรกรรมฝาผนัง วัดปรมัยยิกาวาส สถาปัตยกรรมเช่น วิหาร หอไตร เจดีย์ เรือนไทย และเรือนมอญ โบราณวัตถุ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ หอพระไตรปิฎกอักษรมอญ โบราณสถานวัดปรากฏหลวง วัดเพลง วัดค้างคาว วัดแก้วฟ้า และวัดอัมพวัน เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการ พักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น มอญซ่อนผ้า ตีจับ ลูกช่วง แคะขนมครก เล่นชายของ การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น กระบี่กระบอง แข่งเรือ ชักเย่อ ตะกร้อ สะบ้า มหรสพ เช่น หนังใหญ่ โขนชักกรอก หุ่นละครเล็ก หุ่นกระบอก เพลงเจ้าขาว ปี่พาทย์มอญ วงเครื่องสายมอญ รำมอญ เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ) พระพิศาลธรรมพาทิ (พระพยอม กัลยาโณ) ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำสวน การจับสัตว์น้ำ การทำหัตถกรรม การทำอังกะลุง การรักษาโรคด้วยสมุนไพร การนวดแผนโบราณ และการทำลูกหนูสำหรับประเพณีการเผาศพพระสงฆ์ชาวไทยรามัญ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดปทุมธานี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีการแห่ทางหงส์ ประเพณีรำพาข้าวสาร ประเพณีมอญคั่ง ประเพณีมอญร้องไห้ ประเพณีวันตรุษและวันสารท ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีเปิงสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งลูกหนู ประเพณีตักบาตรพระร้อย ความเชื่อเรื่องผีและเทวดา ความเชื่อเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์และลางสังหรณ์ และความเชื่อเรื่องผีมอญ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษามอญ ตำนานท้าวอุทอง และตำนานตุ่มสามโคก เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมพระพุทธรูปหลวงพ่อบุญรอดสองพี่น้อง ธรรมมาสน์ตั้ง นุชบก ธรรมมาสน์ ธรรมมาสน์ยอดนางชี จิตรกรรม ฝาผนังวัดเจตวงศ์ สถาปัตยกรรมเจดีย์มอญ บ้านมอญ โบราณสถานวัดท้ายเกาะใหญ่ วัดสิงห์ โคกยายมัน คลองลัดเตร็ดใหญ่ คลองพระยา โบราณสถานินทร์ และหลุมหลบภัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น อีตัก ไม้แห่ หมากเก็บ ตีจับ กากไข่ ลิงชิงหลัก มอญซ่อนผ้า การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น โนเน สะบ้ามอญ เพลงระบำ ชวงรำ ผีกะลา ดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น ปี่พาทย์ มอญรำ ทะแยมมอญ ลำตัด ระบำปทุมบันเทิง เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราลงกรณ พระยาโบราณราชธานินทร์ พ่อบึงเต๊ะ(ศิลปินแห่งชาติด้านเพลงพื้นบ้าน) ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำนา การทำหัตถกรรม การใช้สมุนไพรรักษาโรค การทำปลาร้า บางปรอก การทำน้ำตาลโตนด การทำอาหารมอญไทยและอาหารมอญ รวมถึงการจัดการแหล่งน้ำ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ประจำศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ประเพณีลอยกระทงตามประเพณี ประเพณีทิ้งกระจาดวัดพนัญเชิง ความเชื่อเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนับถือศาลพระภูมิ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาถิ่นอยุธยา นิทานตลกเรื่องหัวไว เรื่องหีบสะระค่าแพง นิทานชีวิตเรื่องนางสิบสอง เรื่องนกกระจาบ เรื่องกำเนิดศรีธรรมาโศภิต นิยายประจำถิ่นเรื่องภูเขาทอง เรื่องบางปะหัน

เรื่องหัวหาด เรื่องเกาะหนูเกาะแมว นิทานอธิบายเหตุเรื่องทำไมเสือจึงมีลาย เรื่องมดตะนอยทำไมมีพิษ นิทานเรื่องสัตว์เรื่องกระต่ายกับเต่า เรื่องสุนัขกับเจ้าของ เรื่องกระต่ายตื่นตูม ตำนานเทพปกรณัมเรื่องคนมีปัญญาเอาตัวรอดได้ เรื่องปิสฺณาวาที ตำราแพทย์โบราณ ตำราพระโอสถพระนารายณ์ ตำราเวชศาสตร์วิเศษยงมงคล ตำราเวชศาสตร์กุมารแพทย์ วรรณกรรมเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำ เรื่องมหาชาติคำหลวง เรื่องพระมาลัยคำหลวง เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมพระพุทธรูปนิมิตวิชิตมาร พระมหามงคlobพิตร พระพุทธไสยาสน์จิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ จิตรกรรมฝาผนังวัดศาลาปูน จิตรกรรมฝาผนังวัดเชิงท่า จิตรกรรมฝาผนังวัดกษัตริยาราชวรวิหาร โบราณวัตถุ เช่น เครื่องราชูปโภคทองคำ ครุฑไขนเรือ โบราณสถาน นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พระราชวังโบราณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ เเพนียดคล้องช้าง หมู่บ้านโปรตุเกส หมู่บ้านญี่ปุ่น เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่นดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น โพงพาง อ้ายเข้าอ้ายโขง มอญซ่อนผ้า วิถีข้าวสาร การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น การเล่นช่วงรำ กระบี่กระบอง หัวล้านชนกัน ตะกร้อ แข่งขันเรือยาว การชกมวยไทย การชนไก่ การกัดปลา ชนวัว เพลงและนาฏศิลป์ เช่น เพลงพิชฐาน เพลงพวงมาลัย เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสัควา เพลงเรือ เพลงข่อย ลำตัด ระบายบ้านไร่ละครชาติรี หนังสือใหญ่ ไชน ลีเก รำโทน กลองยาว เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระสุริโยทัย นายปรีดี พนมยงค์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือจับสัตว์น้ำ การประดิษฐ์เครื่องมือในการทำเกษตร การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การถนอมอาหารโดยการทำปลาร้า การทำปลาเค็ม การแปรรูปผลไม้ และการประดิษฐ์เรือ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีแห่เจ้าพ่อแก้ว ประเพณีกำฟ้า ประเพณียกธงวันสงกรานต์ ประเพณีเสนเรือของลาวโซ่ง และงานชุมนุมเล่นแคนปีใหม่ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาลาวพวน ภาษาลาวโซ่ง ภาษาลาววน ภาษาลาวแง้ว ภาษาลาวดง ภาษาลาวเวียง ตำนานเมืองพิจิตร นิทานเรื่องไ้เห็น เรื่องเงือกมีหงอน เรื่องอีแพ เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นวัดหนองเต่า รูปปั้นเจ้าพ่อตา รูปปั้นรูปช้างสองเชือกปากทางเข้าวัดท่าช้าง งานแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขนุน งานแกะสลักธรรมมาสน์ งานแกะสลักหินอ่อน และจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดห้วยเขน เป็นต้น

4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นต่างๆ เช่น ลิเก การละเล่นเทศกาลสงกรานต์ การเล่น มะหาบ ดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมือง เช่น แคน กลอง เพลงขับ รำกลอนเกี่ยวของลาวโซ่ง เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระยาโคตรเทวราช เจ้ากาญจนาภิเษมา พระโหราธิบดี ศรีปราชญ์ สมเด็จพระเจ้าเสือ ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การประดิษฐ์อุปกรณ์ทางการเกษตร การทำเครื่องจักสาน การทำเครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องเบญจรงค์ลายน้ำทอง การทำยาสมุนไพรหอมเอกลักษณ์ การนวดแผนไทย การทำมะขามแก้วสีรุ้ง การทำส้มโอแก้วสีรุ้ง และการทำส้มลิ้ม เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีนมัสการพระพุทธชินราช และประเพณีปักธงชัย เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาลาวชาติตระการ ภาษาด่านซ้าย ภาษานครไทย ภาษาคันชิ่ง ภาษาหินลาด ภาษาโคกสมอ จารึกวัดจุฬามณี นิทาน เรื่องเล่า ปริศนาคำทาย ภาษิต สำนวน คำพังเพย บทร้อง สมุดข่อยและใบลานต่างๆ วรรณกรรมเรื่องสวัสดิรักษาสำนวนพิษณุโลก เรื่องพระมาลัยฉบับวัดจันทร์ ตะวันตก เรื่องศุภนิมิตชาดกสำนวนพิษณุโลก วรรณกรรมคำสอนวัดบางสะพาน พระนิพนธ์สมุดข่อยฉบับวัดท่าโรงตะวันออก พุทธพยากรณ์ สุบินนิมิต พระมาลัยกลอนสวด โคลงโลกนิติฉบับวัดจันทร์ ตะวันตก เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติกรรมพระพุทธชินราช หลวงพ่อเพชรวัดจุฬามณี พระพุทธรูปหินทรายวัดสระพังนาค บานประตูประดับมุก กลองมโหระทึก ธรรมมาสน์สวด ประสาทดินเผาจตุรมุข ระฆังสัมฤทธิ์ จิตรกรรมฝาผนังวัดไผ่ชอน้ำ โบราณสถานวัดพระศรีรัตน มหาธาตุวรมหาวิหารพิษณุโลก วัดนางพญา วัดอรัญญิก คูเมืองพิษณุโลก และแหล่งโบราณคดีซากทะเลตึกดำบรรพ์ เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่น เช่น อีโก๊ะ อีโบ๊ะ กราบกะลา ตะแล็บแก๊บ ลูกพัด ล้อรด หลอดด้าย ขาหยั่ง เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระสุพรรณกัลยา ศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ จินายน พระราชรัตนมุนี ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การเลี้ยงโคเนื้อ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การทำเต้าเจี้ยว การทำน้ำตาลสด การทำถังขยะ จากยางรถยนต์ การทำเกษตร การทำไร่ การทำยาอายุวัฒนะ การทำชีผึ้งสมุนไพร และการทำเครื่องดนตรีไทย เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ประเพณีของชาวเขาเผ่าม้ง ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการทำนายฝัน การกำหนดชื่อปี และพิธีกรรมรักษาอาการเจ็บป่วย เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยอีสาน และภาษาถิ่นของชนกลุ่มน้อย จารึกลานทองคำ จารึกพระพุทธบาทศิลาจำลอง จารึกวัดศรีบุญเรืองหรือวัดนายข้า จารึกบ้านวังไผ่ ตำนานการสร้างหลักเมือง ตำนานเมืองศรีเทพ ตำนานวัดช้างเผือก ตำนานเสาคะเคียน นิทานพื้นบ้านเรื่องหูดสามเปา เรื่องหูดแสนปม เรื่องถ้าฤๅษี เรื่องสามเกลอ เรื่องนกกะปูดกับนกแต้แต้ และเรื่องเมียบ่อคำ เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ อนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง พระพุทธรูปมหาธรรมราชา พระพุทธรูปทรงเครื่องวัดช้างเผือก จิตรกรรมฝาผนังวัดนาทรายและวัดศรีมงคล สถาปัตยกรรมบ้านเพชรบูรณ์ เจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์ และสถูปต่างๆ โบราณสถาน วัดมหาธาตุวัดไตรภูมิ วัดพระแก้ว แหล่งโบราณคดีบ้านหนองแดง วัดล้านารวย และอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การละเล่นแมงต๊อบเต่า เพลงฉ่อย เพลงกล่อมเด็ก หมากอี ดนตรีและนาฏศิลป์พื้นเมือง เช่น แตรวง ดนตรีพื้นบ้านต๊อบแก้ง การรำเลื้อยแบบลาน รำโทน รำโจ่ง หมอลำ การฟ้อนรำประยุกต์ และระบำศรีเทพ เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระยาเพชรรัตนสงคราม พลเอกพิจิตร กุลละวณิชย์ เขาทราย แกแล็คซี่ ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การประดิษฐ์ไถ คราด สะตัง กระบวย มวยนึ่งข้าว ครกกระเดื่อง ทะนาน หม้อดิน จันตักปลา ฉมวก ตะข่อง เบ็ดแร้ว สุ่มไก่ การปรุงตำรับยา การจับเส้น การใช้ยาสมุนไพร การทอผ้า การทอผ้าขาวม้า การทอผ้าชิ้น การทอผ้ามัดหมี่ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดลพบุรี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณียามเขื่อน (เรือ่น) ประเพณีเลี้ยงเจ้าบ้าน ประเพณีกำฟ้า ประเพณีแห่รูปพระศรีอารีย์วัดไลย์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีตักบาตรดอกไม้ ประเพณีตักบาตรน้ำตาล ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีส่งธง ประเพณีเสอ(ใส่)กระจาด ประเพณีลงข่าวงประเพณีรำผีโรง ความเชื่อเรื่องจะเกิดไฟไหม้หากน้ำหล่อเลี้ยงลูกศรที่ศาลหลักเมืองแห้ง ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งชื่อ



ความเชื่อเกี่ยวกับผี ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อของคนไทยเชื้อสายมอญ และความเชื่อของคนลาว เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาลาวพวน ภาษาลาวเวียง ภาษาลาวเงี้ยว ภาษาลาวโขง ภาษาไทยเป็ง และภาษามอญ จารึกที่ฐานพระพุทธรูป จารึกบนเหรียญเงิน จารึกแท่งหินบด จารึกบนธรรมจักร ตำนานเมืองลพบุรี ตำนานสระอโนดาต ตำนานพระปรางค์สามยอด ตำนานสมอดอน ตำนาน พระศรีอารีย์วัดไผ่ ตำนานบ้านชี นิทานเรื่องเขายายกะตา เรื่องแม่โคกลัด เรื่องปรางค์นางผมหมอม วรรณคดีเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรื่องลิลิตพ่ายัพ เรื่องนิราศมะเหลเถไถ และเรื่องนิราศเขาพระงาม เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นประดับวิหารวัดไผ่ ประติมากรรมนางรำ นุชบกกรรมมาสน์ เทวรูปพระกาฬ ประติมากรรมรูปสิงห์ ประติมากรรมรูปเหยี่ยวต่อสู้กับเสือ จิตรกรรมทศชาติชาดก และวิถีชีวิตบ้านไทย จิตรกรรมพุทธประวัติ จิตรกรรมพื้นบ้านประดับเมรุลอย จิตรกรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดกในสมุดข่อย สถาปัตยกรรมพระปรางค์สามยอด ตึกพิบูลสงคราม ตึกเอราวัณ อุโบสถเรือสำเภากลางน้ำวัดทองคั้ง โบราณวัตถุ เช่น โครงกระดูก เหรียญเงิน โบราณสถาน เช่น เทวสถานหรือปรางค์แขก พระปรางค์สามยอด ประตูเมือง ประตูเพนียด เกยช้าง เกยม้า และพลับพลาสมเด็จพระนารายณ์ เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น ขาสองหรือการเดินไม้โทงเทง ซี่ม้าส่งเมือง เดินกะลา เสือกินวัว ลูกหิม หลุมเมือง การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น ชวงเมืองหรือลูกชวง การเตะหมาเบ๊ย (หมากเบ๊ย) การเล่นสะบ้า การเล่นเส็งกลอง การเล่นแห่บ้องไฟ การเล่นผีตะน่าน การเล่นเพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงซกกระดานข้าว เพลงเรือ ดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น รำกลองมอญ รำไท่น ลำพวน หนังตะลุง หุ่นกระบอก การเชิดหุ่น โขนพากย์ โขนสด ละครรำ ระบำลพบุรี ระบำนวดข้าว ระบำบนารายณ์ และฟ้อนพวน เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระยาภาพัรรณดิศ พระนางจามเทวี สมเด็จพระรามศวร สมเด็จพระเพทราชา เจ้าพระยาโกษาธิบดี ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การเพาะปลูก การทำนา การเลี้ยงสัตว์ การทำเครื่องจักสาน การทอผ้า การหล่อทองเหลือง การทำดินสอพอง การแกะสลักหิน การทำโอ่งน้ำ การทำไม้กวาด การทำไม้เท้า การใช้ยาแผนโบราณ การนวดแผนโบราณ การจับเส้น การรักษาโรคด้วยสมุนไพร การทำส้มพิก และการทำไข่เค็มดินสอพอง เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรปราการ (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับ

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีทำบุญน้ำผึ้ง ประเพณีส่งข้าวสงกรานต์ ประเพณีวันสารท และวันตรุษ ประเพณีแห่งสังฆตชะบา ประเพณี ประเพณีส่งข้าวสงกรานต์ ประเพณีนมัสการองค์ พระสมุทรเจดีย์ ประเพณีสงกรานต์พระประแดง ประเพณีการค้าต้นโพธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับการ สร้างวัดโคกการาม งานสมโภชพุทธศตวรรษ การยึดถือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และการสวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ ภาษามอญ ตำนานหลวงพ่อดำ ตำนานการปล่อยปลา วรรณกรรมเรื่องฝากไว้ในทรง นวนิยาย เรื่องวีรบุรุษคุกกี้ไก่ การเล่นโจ๊ก ละคร พระไตรปิฎก นิราศ และอักษรที่จารบนใบลานสำหรับใช้ใน งานศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมรูปหล่อหลวง พ่อบุญ พระพุทธบาทจำลอง ตู้พระไตรปิฎก จิตรกรรมบนบานหน้าต่างอุโบสถด้านในวัด บางน้ำผึ้ง สถาปัตยกรรมโบสถ์วัดกิ่งแก้ว เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง เรือนปูน เจดีย์หมู่รวม 13 องค์ โบราณสถานป้อมยุทธนาวี ป้อมวิทยาคม ป้อมปู่เจ้าสมิงพราย และเมืองโบราณ พระสมุทรเจดีย์ เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การเล่นของเด็ก เช่น จ้ำจี้ แมงมุมขยุ่มหลังคา อีกาปักไข่ วิ่งกะลา หมากเก็บ อีตัก ซ่อนหา การเล่นของผู้ใหญ่ เช่น สะบ้ามอญ บ่อนสะบ้า ทะแยมอญ โจ๊ก ละคร นาฏศิลป์มอญ เช่น ระบายปล่อยนกปล่อยปลา ระบายส่งข้าวสงกรานต์ และละครชาตรี เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระ ยาดำรงราชานุภาพ ฯพณฯ ถานินทร์ ภัยวิเชียร ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำนา การประดิษฐ์อุปกรณ์จับปลาและพาหนะต่างๆ การตกกะปิ การหาปูทะเล การเลี้ยงกุ้ง การทำ ฟาร์มงูเห่า การเพาะพันธุ์จระเข้ การทำน้ำตาลมะพร้าว การเข้าดับจาก การทอเสื่อ การใช้ สมุนไพรรักษาโรค การนวดแผนโบราณ การถนอมอาหารโดยการทำให้ปลาร้า การทำให้ปลาร้า การทำ น้ำปลา การทำปุ๋ยคอก การทำขนมจากพืช การทำข้าวห่อใบบัว เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญ เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตรุษและสารท ประเพณี ลอยกระทง ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีการถวายสลากภัต ประเพณีชักพระ ประเพณีลอย กระทง ประเพณีนมัสการ ปิดทองและสรงน้ำพระ พิธีกรรมการไหว้เจ้า การนับถือผีบรรพบุรุษและ ผีเรือน การดูชะตาราตี การดูฤกษ์ยาม การสร้างศาลพระภูมิ การวางศิลาฤกษ์ การทำบุญตักบาตร และความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบุญและบาป เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ตำนาน หลวงพ่อบ้านแหลม ตำนานหลวงพ่อดำวัดเจริณสุขาราม ตำนานเรื่องกฐินทอง ตำนานบ้านเขายี่สาร



นิทานเรื่องแม่ยายสอนเขย นิทานพื้นบ้านเรื่องโงก่าง หิ่งห้อย ลำพู เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรม และโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมพระพุทธรูปปฏิมา ลวดลายแกะสลัก ลายปูนปั้นประกอบ สถาปัตยกรรม จิตรกรรมฝาผนังตามวัด สถาปัตยกรรมโบสถ์ วิหาร เจดีย์ กุฏิ หอไตร อุโบสถวัด จุฬามณี ศาลหลักเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม อนุสาวรีย์แผดสยามอิน-จัน และอุทยาน ร. 2 หรือ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น 4) ประเภท การละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่น ซ่อนหา จำใจ แม่เฒ่าพระโขนง อ้ายเข้ อ้ายโงง ชายดอกไม้ ลิงชิงหลัก ดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น เพลงไทยเดิมแขกมอญบางช้าง เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และ เทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) พระครูโกวิท สมุทรคุณ ครูเอื้อ สุนทรสนาน ด้านวิถีความเป็นอยู่ เช่น การคูทิศทางลม การทำน้ำตาลบางช้าง การคัดเลือกมะพร้าว การปาดตาล การขึ้นตาล การทำสวนมะพร้าว น้ำหอม การปลูกลิ้นจี่ การทำนาเกลือ การทำถ่านไม้ โกงกาง การทำประมง การทำน้ำพริกไข่ปู การทำกะปิคลองโค่น การทำปลาแห้ง การทำน้ำปลา แม่กลอง การต่อเรือ การบำบัดน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงกุ้งเพื่อใช้ผลิตเกลือสมุทร การอนุรักษ์พื้นที่ ดอนหอยหลอด และการรักษาโรคด้วยสมุนไพร เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสาคร (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภท ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณี เกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรำผี ประเพณีตักบาตรนำผึ้ง ประเพณี ล้างเท้าพระและตักบาตรดอกไม้ของมอญ ประเพณีเสนเรื่อน พิธีแห่เจ้าพ่อหลักเมือง พิธีทำบุญ กลางบ้าน พิธีแห่หางหงส์ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษา ลาวโซ่ง และภาษารามัญ บทเทศน์ภาษามอญ ตำรายาของนายนนท์ บุญชู ตำราการปรุงยา สมุนไพรของหลวงพ่อด๊ะ (พระสมุทรคณาจารย์) จารึกต่างๆ และสมุดข่อย เป็นต้น 3) ประเภท ศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมบานประตูวัดใหญ่จอมปราสาท พระพุทธรูป ปางสมาธิ 180 องค์ ธรรมมาสน์ไม้ สถาปัตยกรรมโบสถ์น้ำเค็มที่วัดโคกกราก บ้านศิลาสุวรรณ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โบราณสถานวัดใหญ่จอม ปราสาท ศาลาพันท้ายนรสิงห์ ป้อมวิเชียรโชฎก แหล่งเรือจมน้ำขอมคลองมหาชัย และ ศาลหลักเมือง เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เช่น โพงพาง ตาเขย่ง หมากเก็บ เป่ากบ เสียดก้าง ปิดแอบ ไล่จับ กาพิกไข่ เสือข้ามห้วย การเล่นชายชอง การเล่นบวชนาค ดนตรีและนาฏศิลป์ เช่น วงปี่พาทย์ไทย วงปี่พาทย์

มอญ วงเครื่องสาย วงมโหรี แตรวง กลองยาว นาฏศิลป์ลิเกประยุกต์ และละครประยุกต์ เป็นต้น

5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญ ในท้องถิ่น เช่น ขุนสมุทรมนีรัตน์ เจิม คุณบุตร ขุนสุนทรวิทศึกษาชาติ กอบจิตติ ชาลี อินทรวิจิตร ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำประมง การทำไม้ก๊อแป้ การทำลอบ การต่อเรือ การทำนาเกลือ และการเก็บเกลือ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสระบุรี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีกำฟ้า ประเพณีตักบาตรดอกไม้วัด ความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษ ผีเสื้อบ้าน ผีเจ้าทุ่ง การยกเสาเอก การดูฤกษ์ยาม และข้อห้ามในพิธีต่างๆ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาลาวพวน ภาษาลาวเวียง ภาษาลาวแฉ่ง ภาษาลาวภู่อ ภาษาไทยยวน จารึกอักษรปัลลวะที่ถ้ำเขาวงหรือถ้ำนารายณ์ ตำนานพระพุทธบาท ตำนานพระพุทธฉาย ตำนานเสาไห้ ตำนานบ้านสองสนม ตำนานบ้านดงเมือง ตำนานบ้านอุ่งตะเภา ตำนานบ้านท่าสบก ตำรากฎหมาย ตำรายา ตำราหมอดู ตำราคาถาอาคม วรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องพระมาลัย เรื่องกาเผือก เรื่องสุวรรณลิ้นดำ เรื่องอุณหสวีย์ เรื่องพระยาสีเสียด เรื่องชาลีภิเชก เรื่องพระยาสังขยา เรื่องวรรณพราหมณ์ เรื่องปทุมดอกบัวหอม เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรม พระพุทธรูปหลวงพ่อศรีพุทธมงคลมณี ตู้พระไตรปิฎก จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดบ้านยาง จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดสมุหประดิษฐาราม จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดจันทบุรี สถาปัตยกรรม มณฑปพระพุทธบาท โบราณวัตถุเกี่ยวติมุขหรือหน้าสิงห์ที่ทำด้วยดินทรายสมัยลพบุรี เทวรูปต่างๆ แหล่งโบราณคดี ถ้ำเทพนิมิต เขามหาภูกบรรพต บ้านอุ่งตะเภา แหล่งประวัติศาสตร์บึงไฉ่ ถนนฝรั่ง สองกล้อง บ่อบางโหมด สะพานบางโหมดหรือสะพานช้าง พระราชวังท้ายพิบูล พระตำหนักธารเกษม เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น จำจี้ วีรีข้าวสาร โพงพาง ตีจับ การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น สะบ้า แม่ นางกวัก นาฏศิลป์พื้นบ้าน เช่น รำโทน หมอลำ แตรวง การแสดงระบำในเทศกาลตักบาตรดอกไม้วัด ลีเก ละครชาตรี เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระเจ้าทรงธรรม พระธรรมรัตนากร ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำไม้ตะพด การทำเครื่องดนตรีด้วย การทอผ้า การทำครกและสากที่ตำบลปากข้าวสาร การจัดสรรทรัพยากร การปลูกมะขามเทศโดยวิธีชีวภาพ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสิงห์บุรี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีลงข่วงของชาวไทพวน ประเพณีกำฟ้า ประเพณีงานบุญไหว้พระนอน ประเพณีข้าวบิณฑิ์ ประเพณีประดับประดาประเพณีทำบุญสารทลาว ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ประเพณีเสอกระเจาด ความเชื่อต่างๆที่ปรากฏ เช่น เชื่อว่าขึ้นมาแล้วฟ้าผ่า การปูเสื่อกลับตะเข็บเป็นการปูให้คนตาย ผู้หญิงตั้งครกห้ำมอบน้ำตอกลางคืนเพราะจะเป็นแผ่ดน้ำห้ำมร้องเพลงตอกลางคืน มุ้งทำรังในบ้านจะมีโชคลาภ ความเชื่อเกี่ยวกับการคบคน ชายที่มีลักษณะไม่ดี คือ ผมหยิก หน้ากร้อ คอสั้น ฟันขาว ไทยเล็ก แจกดำ หน้าหนู ตาสูงสิงห์ ตาเหลือก ส่วนหญิงที่มีลักษณะไม่ดี คือ ผีจักร ยักษ์หล่ม ช่มร้าย เดินหน้าหงาย สายสะโพก เป็นต้น

2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาลาวเวียง ภาษาลาวบ้านแปง ภาษาลาวตำบลบางน้ำเชี่ยว ภาษาของไทพวนเมืองพรหม จารึกที่ฐานพระพุทธรูป จารึกบนเหรียญเงิน จารึกใต้ภาพวาดผนังวิหาร ตำราสมุดข่อย และใบลานซึ่งเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนพระธรรม นิทานชาดก บทสวดต่างๆ ตำรากฎหมายพิจารณาความที่ดิน ตำรายา ตำราหมอดู ตำราทายผี ตำราทำนายฝัน ตำราที่เป็นคำสอนเด็กหัดอ่าน ใบบอก ใบบันทึกหมายเหตุต่างๆ นิทานเรื่องแม่หมาดำ เรื่องตอแหล(กระทิงกระตูดและขี้เถ้า) ปริศนาคำทาย ลำนวน คำพังเพย และสุภาษิต ตำนานการสร้างพระพุทธไสยาสน์ ตำนานวิถีชีวิตของชาวการ้อง สนวนหลวง ตำนานบ้านแม่ลา ตำนานชื่อบ้านชี่น้ำร้าย เป็นต้น

3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ พระพุทธรูปยืนปางห้ามญาติ งานแกะสลักลวดลายหน้าบันวิหารวัดดอกไม้ งานแกะสลักหนังใหญ่ที่วัดสว่างอารมณ์ งานหล่อโลหะ จิตรกรรมฝาผนังวัดม่วง จิตรกรรมฝาผนังวัดสุทธาวาส จิตรกรรมฝาผนัง วัดปรากฏมณี จิตรกรรมฝาผนังวัดปลาไหล บ้านทรงไทย บ้านทรงมะนิลา วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร วัดหน้าพระธาตุ วัดโพธิ์เก้าต้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอินทบุรี แหล่งโบราณสถานบ้านชี่น้ำร้าย แหล่งโบราณคดีเมืองบ้านคู แหล่งโบราณคดีบ้านเค็ม เมืองโบราณบ้านคูเมือง และแหล่งประวัติศาสตร์ค่ายบางระจัน

4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น จับปูดำขยำปูนา กระโดดเชือก เล่นลูกหิน หยอดหลุม มอญซ่อนผ้า วิถีข้าวสาร รูกินหาง เตย ลูกข่าง ลูกขลุ่ย การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น ช่วงรำ ช่วงขี้ข้าว การเล่นว่าว กากพิงไต้ ม้าก้านกล้วย ตีโป่ง การเล่นเรือกามะพร้าว เป็นต้น

5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พระอาจารย์ธรรมโชติ วีรชนค่ายบางระจัน พระธรรมมณี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นายสมเศียร พานทอง (ชาย เมืองสิงห์) ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำนา การทำสวน การทำประมง การนวดแผนโบราณ การแพทย์แผนโบราณ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสุโขทัย (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงานของไทยและชาวไทพวน เช่น การเข้าสาว การเจาะสาว การถามห้อย่า ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีสวดมนต์ปลาช่อน ประเพณีกำฟ้า ประเพณีทอดผ้าป่าข้าสูก ประเพณีสลากภัตผ้าห่ม ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีบวชช้าง ประเพณีงานแม่ย่านาง ประเพณีงานสงฆ์น้ำโอยทาน ประเพณีทำขวัญผึ้ง ประเพณีข้าวขวัญวันเล่นไฟ ความเชื่อและพิธีกรรม เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับความกตัญญูภูตเวท ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการถวายทาน ความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาผี ความเชื่อการปลีกรรม เรื่องเจ้าที่เจ้าทาง และการฟังธรรม เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยการใช้น้ำเสียงถิ่นสุโขทัย สำเนียงภาษาไทยล้านนา สำเนียงภาษาไทยอีสาน ภาษาไทยพวน ภาษาม้ง ภาษาไทยดำ วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องโองการแข่งผีขับไล่ผีและขับไล่โรคภัยไข้เจ็บ เพลงยาวธรรมสุภาสิต ตำรายาภรณ์ชะตาปีในแต่ละปี วรรณกรรมร่วมสมัยเรื่องสร้อยทองของครุฑนิมิต ภูมิถาวร และบทเพลงเพื่อการท่องเที่ยวสุโขทัยของคุณชินกร ไกรลาส เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมลายปูนปั้นที่วัดพระพายหลวง ลายปูนปั้นที่วัดนางพญา เครื่องสังคโลก พระพุทธรูป ภาพจำหลักลายเส้นแกะลายเบา รอยพระพุทธรูป วัดตระพังทอง จิตรกรรมเพดาน อุโมงค์วัดศรีชุม จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองไฉ้ จิตรกรรมฝาผนังที่ขุมเจดีย์เจ็ดแถว สถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงดอกบัวตูม โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย วัดมหาธาตุ เนินปราสาท วัดศรีสวย วัดพระศรี วัดเชตุพน วัดช้างล้อม วัดอรัญญิก วัดป่ามะม่วง และทำนบพระร่วง(สรีดภงส์ 1) เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น กาปักไข่ ซี่ม้าส่งเมืองหรือเทวดานั่งเมือง ตาเขยง เตยหรือตาล่อง การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น มังคละ กลองยาว เพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงช้อย เพลงรำวง และร้องเล่นของเด็ก เช่น เพลงตูดเน่าตูดหนอน เพลงพันทัก เพลงมดตะนอย เพลงหัวโล้น นาฏศิลป์พื้นบ้าน เช่น ระเบ้าลายสังคโลก ระเบ้าเทวีศรีสังขาลย์ ระเบ้าทอผืนตีนจก ฟ้อนตะคัน ระเบ้าสุโขทัย เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น พ่อขุนศรีนาวนำถุม พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหาธรรมราชาลิไท พระสุวรรณครุฑนายก พระสังวรภิกขโกศล ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การประดิษฐ์เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน การประดิษฐ์เครื่องมือทำมาหากิน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร การปรุงยาแผนโบราณ การประกอบและถนอมอาหาร เช่น การทำปลาเห็ด การทำข้าวแตะ การทำถั่วทอดสองร้อยปี การทำทองม้วน การทำปลาไร่ การทำน้ำปลา การทำก๋วยเตี๋ยวเมืองสุโขทัย การทำห่อหมกปลาทอง และการแทงหยวกกล้วย เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสุพรรณบุรี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีไหว้พระแช่ ประเพณีวัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยง ประเพณีสู้ขวัญของชาวละแ้ว ประเพณีการนมัสการหลวงพ่อดโตวัดป่าเลไลยก์ และความเชื่อเรื่องศาลตายาย เรื่องห้ามเจ้ามาเมืองสุพรรณบุรี เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การพูดสำเนียงเหนือของชาวสุพรรณบุรี การสื่อสารโดยการใช้ภาษาจีน ภาษาไทยกระเหรี่ยง ภาษาไทยละแ้ว ภาษาไทยเขมร ภาษาไทยญวน ตำนานตาลีนนท์กับนางเดิม ตำนานถนนสามชุก-หนองผักนาก ตำนานบ้านทิง ตำนานสระเกษ (สระอภิเชษก) ตำนานสองพี่น้อง ตำนานบางแม่หม้าย ตำนานตาเพชร ตำนานบ้านยั้งทราย ตำนานพระเจ้าอุทุมพรหนี่ห้า และ ตำนานเขาชานหมาก เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ พุทธประติมากรรม หลวงพ่อดโตวัดป่าเลไลยก์ สมเด็จพระพุทธโคดมวัดไผ่โรงวัว พระพุทธกกุสันโธ พระพุทธรูปสิงหล 9 องค์ หุ่นขี้ผึ้งพุ่มพวง ดวงจันทร์ พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์จิตรกรรมฝาผนังวัดหน่อพุทธางกูร วัดชีปะขาว วัดมณีวรรณ วัดแก้ว วัดเดิมบาง วัดนางบวช สถาปัตยกรรมพระปรางค์วัดศรีรัตนมหาธาตุ เรือนขุนช้าง คุ่มขุนแผน แหล่งโบราณคดีเมืองอู่ทอง คอกช้างดิน เมืองสุพรรณ ตลาดเก่าห้อง บ้านเก่าห้อง เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เช่น เสือไล่หมู รี่ข้าวสาร หมากเก็บ งูกินหางมอญซ่อนผ้า เพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงอีแซว เพลงพิษฐาน เพลงปรบไก่ เพลงยั่ว เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย และลำตัด เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 สมเด็จพระนครอินทราชาธิราช สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุริสีริ มหาเถระ) พระอาจารย์ธรรมโชติ มหาอำมาตย์นายกเจ้าพระยาอมราช (ปิ่น สุขุม) นายบรรหาร ศิลปอาชา พลตรีเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ นายมนตรี ตราโมท นางบัวผัน จันทรศรี นายแจ้ คล้ายสีทอง นายไวพจน์ สกุลนี้ นางเกลียว เสรีกิจ (ขวัญจิต ศรีประจันต์) นายสุรพล สมบัติเจริญ พุ่มพวง ดวงจันทร์ ก้านแก้วสุพรรณ สายัณห์ สัญญา แอ๊ด คาราบาว ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำไม้กวาดยอดมะพร้าว การทำเครื่องจักสานจากผักตบชวาและหวาย การทอผ้าพื้นเมือง การทอเสื่อกก การทำเครื่องทองเหลือง การทำเครื่องเบญจรงค์ การประกอบอาหารต่างๆ เช่น การทำหน่อไม้ไผ่ตง สลักดอก หน่อไม้รวกอัดขวด การปลูกว่านหางจระเข้หรืออะโรเวร่า การทำนาแห้ว การทำข้าวเกรียบ การทำปลารมควัน การทำปลาหมึก การทำปลาเค็ม การทำขนมสาสี การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรค เช่น ยา کشัยเส้นตราเด็กในพานทอง และการนวดแผนโบราณ เป็นต้น



ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีแก้ผีโรงงานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทงวัดสี่ร้อย ประเพณีงานอยู่ข้าวอยู่น้ำ ประเพณีแข่งเรือยาว ประเพณีการเล่นเพลงพื้นบ้าน ประเพณีลอยเรือสารทเดือนสิบ ประเพณีการไหว้ครูกลอนบ้านปากน้ำ เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้สำเนียงอ่างทอง ซึ่งคล้ายกับสำเนียงเหนือของชาวสุพรรณ จารึกคำโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตำนานพระพุทธไสยาสน์ วัดขุนอินทประมูล ตำนานพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก ตำนานตีกำหยาด ตำนานตำบลจระเข้ร้อง ตำนานบ้านไผ่จำศีล ตำนานบ้านโพธิ์ทอง ตำนานนิราศ ตำราเทศศาสตร์สมุดไทย ตำราฉันทศาสตร์ นิทานเรื่องปากไม้เป็นมวงคล เรื่องตาเถรยายซี เรื่องซีโวซีเว เรื่องตายแล้วฟื้น วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องหลวงพ่อกองอยู่ เทศน์มหาชาติหรือร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทานกัณฑ์ บททำขวัญนาคเคลยศักดิ์ นิราศลาสิกขา กาพย์เห่เรือเรื่องนิราศฉันทโสภณ และเรื่องกลอนกำสรวลวังหลัง นอกจากนี้ยังมีบทละครของหอมหวล นาคศิริ เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมศิลาทราย พระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปไม้จันทร์ พระพุทธรูปสำริด จิตรกรรมฝาผนังวัดหลวงสุนทราราม จิตรกรรมฝาผนังวัดเขียน จิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณเสวริยาราม จิตรกรรมฝาผนังวัดไชโยวรวิหาร สถาปัตยกรรมพระวิหารมหาพุทธพิมพ์วัดไชโยวรวิหาร พระตำหนักคำหยาดหรือตีกำหยาด พระปรางค์วัดโบสถ์ เจดีย์วัดถนน โรงเรียนปริยัติธรรม สโมสรณโบราณสถานวัดอ่างทองวรวิหาร วัดต้นสน วัดไผ่ล้อม บ้านคูเมือง เนินดินยี่ล้น สะตือสี่ต้น เป็นต้น 4) ประเภทการละเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น หมากเก็บ เดินกะลา ว่าว ซี่มำก้านกล้วย ลูกดิ่ง ยิงหนังสติ๊ก สานปลาตะเพียน เดย ตาเขย่ง ตีจับ ไม้หึ่ง ขนแมงกวาง เอตดั่ง ตะกร้อ จ้ำจี้ การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น การเล่นเพลงเรือ เพลงฉ่อย เพลงทรงเครื่อง เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงฟาง เพลงสงค้อลำพวน เพลงซั๊กกระดาน การแข่งขันเรือยาว การชนไก่ การกัดปลา นาฏศิลป์พื้นบ้าน เช่น ละคร ลิเก รำกลองยาว ระบำเทพบุตร ระบำตีกตาชาววัง ระบำจักสาน ระบำแววพชนี และระบำชุดทศกัณฐ์สำคัญไฉน ดนตรีพื้นบ้าน เช่น วงปี่พาทย์ วงเครื่องสายไทย วงเครื่องสายสากล แตรวง กลองยาว เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัตินบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น นายดอก นายทองแก้ว ขุนรองปลัดชู พันท้ายนรสิงห์ พระราชสิทธิโมลี นางบัวผัน จันทรศรี นายหงส์ฟ้า หยดย้อย นายมีชัย ฤชุพันธุ์ อาจารย์ทองอยู่แห่งวัดถนน ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การชูดบ่อปลา การหาพรรณไม้ การทำนา การประดิษฐ์เรือผีหลอก การประดิษฐ์แห การประดิษฐ์เครื่องฟักไข่ การประดิษฐ์รถยนต์ถอยหลังโดยไม่ใช้เกียร์

การประดิษฐ์เรือหางยาว การทำผงดรามย้อมผ้า การทำตุ๊กตาดินเผาเล่าเรื่องรามเกียรติ์ การใช้สมุนไพรรักษาโรค การประกอบและการถนอมอาหาร เช่น การทำปลาช่อนพอกดินเผา การทำปลาช่อนอบฟาง การทำปลาเจ้า การทำปลาส้ม และการทำปลาม้า เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี (กรมศิลปากร, 2542) มีดังต่อไปนี้ 1) ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานบุญเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีจัดโต๊ะบูชาพระกบแกช้าง ประเพณีแห่เจ้าของคนจีน ประเพณีการยิงสัตว์ ประเพณีการรักษาคนไข้ ประเพณีการเว้าสาว-ขึ้นสูของชาวกะเหรี่ยง ประเพณีการอาบน้ำของชาวกะเหรี่ยง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการปิดบ้านสะน้า ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ของชาวกะเหรี่ยง ความเชื่อเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผี เป็นต้น 2) ประเภทภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาจีน ภาษามอญ ภาษากะเหรี่ยง จารึกอักษรโบราณที่บริเวณเมืองโบราณบึงคอกช้างซึ่งเป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต หลักที่ 1-3 ตำนานอำเภอหนองขาหย่าง ตำนานเขานาค ตำนานเขาชีม้อย ตำนานเมืองอุไทย ตำนานเสาหลักเมืองอุไทย ตำนานถ้าเขาพระยาพายเรือ ไบลาน สมุดข่อย ตำรายาที่วัดหนองหญ้าาง และวัดโปสถาราม เป็นต้น 3) ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถ และซุ้มหน้าต่างวัดอมฤตวาริ ประติมากรรมงานแกะสลักที่วัดสังกัสรัตนคีรี จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวิหารวัดอุโปสถาราม และวัดอมฤตวาริ สถาปัตยกรรมในวัดต่างๆ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ มณฑป ปรางค์ เจดีย์ หอไตร บันลม ซอฟ้า ไบระกา หางหงส์ หน้าบัน คันทวยผนัง เิงชาย เสา ประตู หน้าต่างเป็นต้น แหล่งโบราณคดีภูปลาร้าหรือเขาปลาร้า แหล่งโบราณคดีบ้านหลุมเข้า โบราณสถานวัด อุโปสถาราม วัดอมฤตวาริ เมืองโบราณการุง เมืองโบราณบึงคอกช้าง เป็นต้น 4) ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ การละเล่นของเด็ก เช่น จ้ำจี้ แมงมุม โพงพาง มอญซ่อนผ้า แม่จู้ วีรช้าวสาร กุบ กับ ขาหย่ง การละเล่นของผู้ใหญ่ เช่น การเล่นเพลงพื้นบ้านท่าโพ-พันสี เพลงเก็บดอกไม้ เพลงแม่สี เพลงร่าวงโบราณ เพลงเชิญนางกวัก และลิเกพื้นบ้าน เป็นต้น 5) ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เช่น สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก พระยาประธานคโรทัย พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ขุนกอบชัยกิจ (ตั้งอยู่สุน) สมเด็จพระวันรัต ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การทำนา การทำประมงน้ำจืด การถนอมอาหาร การทอผ้า การจักสาน การทำดอกไม้จันทร์ การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การทำน้ำผึ้ง การทำข้าวเกรียบปลากลาย การทำข้าวกุงกรอบ การทำ ปลาอย่าง การคล้องช้างโดยใช้เหนียด การฝึกช้าง การรักษาโรคด้วยสมุนไพร และการบำบัดโรคด้วยการนวด เป็นต้น

โดยสรุป ผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคกลาง ซึ่งวิเคราะห์จากเอกสารและตำราต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคกลาง และปรับจากที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจำแนกไว้ โดยแบ่งเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา หมายถึง สิ่งที่เป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาในการดำเนินชีวิต รวมถึงเรื่องของความเชื่อ และเรื่องเกี่ยวกับศาสนาของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การไหว้ครู มารยาทไทย การแต่งกาย ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับการบวช ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทอดกฐิน/ผ้าป่า ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเชื่อเกี่ยวกับบาป-บุญ โหราณอุบาย การทำนายฝัน การนับถือผี การสวดมนต์ไหว้พระ การฟังเทศน์ฟังธรรม การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และการอบรมคุณธรรม/จริยธรรม

2. ประเภทภาษาและวรรณกรรม หมายถึง การสื่อสารด้วยตัวอักษร ได้แก่ ภาษาถิ่น ภาษาชนต่างกลุ่ม สำนวนท้องถิ่น สุภาษิต คำพังเพย คำผวน วาทกรรม ข่าวสารในท้องถิ่น ปริศนาคำทาย/ผะหมี่ คัมภีร์ใบลาน จารึกอักษร สมุดข่อย/สมุดไทย จดหมายเหตุ ตำรา นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน ร้อยกรองท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น และวรรณคดีโบราณ

3. ประเภทศิลปกรรมและโบราณคดี หมายถึง ผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ รวมถึงโบราณวัตถุ และโบราณสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ได้แก่ ภาพวาดฝาผนัง ภาพเขียนบนผ้า ลายไทย พระพุทธรูป อนุสาวรีย์ วัดในท้องถิ่น เรือนไทยภาคกลาง หอพระไตรปิฎก พระตำหนัก/พระราชวัง เรือพระราชพิธี งานประดิษฐ์ดอกไม้ใบตอง ตุ๊กตาไทย หัวโขน เครื่องขามสังคโลก เหยี่ยูกษาปณ์ ศิลปินจิ๋ว หมู่บ้านวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ อุทยานประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน

4. ประเภทการเล่น ดนตรี นันทนาการ และการพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง กิจกรรมการแสดงออกที่สร้างสรรค์ขึ้นจากความต้องการผ่อนคลายอารมณ์ และเพื่อฉลองในเทศกาลต่างๆ ของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้านของเด็ก การละเล่นพื้นบ้านของผู้ใหญ่ ของเล่นพื้นบ้าน ศิลปะการต่อสู้แบบไทย กีฬาพื้นบ้าน เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก เพลงประกอบการละเล่นของผู้ใหญ่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นบ้าน การขับเสภา การเห่เรือ ดนตรีพื้นบ้าน นาฏศิลป์พื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน โขน ลิเก หุ่นกระบอก หุ่นละครเล็ก หนังใหญ่ และการท่องเที่ยวแหล่งวัฒนธรรม

5. ประเภทบุคคลสำคัญ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน หมายถึง ชีวประวัติบุคคลสำคัญ ประวัติวีรบุรุษ/วีรสตรีในท้องถิ่น ประวัติของท้องถิ่น การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การดูแลตกแต่งบ้าน การทำอาหาร การถนอมอาหาร การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การนวดแผนไทย การจักสาน การทอผ้าไทย การผลิตทองรูปพรรณ การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือในการ



ประกอบอาชีพ การประดิษฐ์เครื่องผ่อนแรง การเพาะปลูกพื้นบ้าน การบวชป่า การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ การเกษตรแบบผสมผสาน/เกษตรทฤษฎีใหม่ และสิ่งปลูกสร้าง

## 2. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

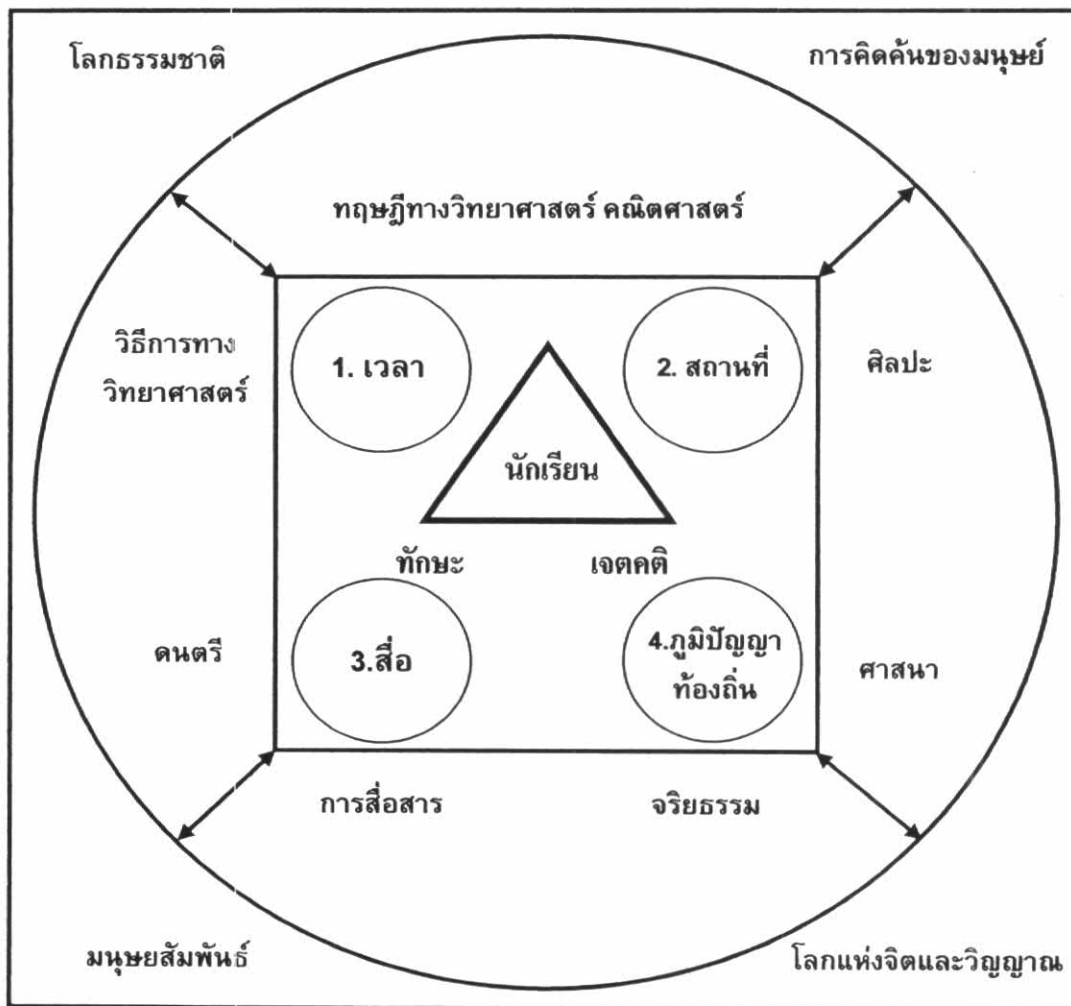
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทย และมีการแก้ไขปรับปรุง ฉบับที่ 2 ประกาศในพระราชกฤษฎีกาเบกษา เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2545 ได้กำหนดแนวในการจัดการศึกษาไว้ในหมวด 4 มาตรา 22 ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” มาตรา 23 ระบุเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาทั้ง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้ง ความรู้คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง และความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และในมาตรา 24 ระบุเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จากแนวในการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น จะเห็นได้ว่า มีการกำหนดแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้สอนจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ ทั้งนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้ ปรานี บุญชุ่ม (2546) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยให้สอดคล้องกับหลักสูตรและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สรุปได้ว่า ครูต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายจนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้

สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (2542: 117-118) ได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดของกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบนักเรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังแผนภาพที่ 1



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ (สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, 2542: 118)

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงการเรียนการสอนแบบเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมุ่งเน้นให้จัดการเรียนการสอนสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่ช่วยในการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยผู้สอนมีทรัพยากรอยู่ 4 กลุ่ม คือ เวลา สถานที่ สื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งนำมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นการพัฒนาทักษะในการคิด ทักษะด้านกระบวนการกลุ่ม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีคุณธรรมจริยธรรม

โดยสรุปการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแนวความคิดที่มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้สอนจะต้องวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนใช้แหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ให้คำปรึกษาการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวจำเป็นต้อง

อาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งผู้ปกครอง และชุมชน โดยผู้สอนสามารถนำทรัพยากรด้านเวลา สถานที่ สื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาบูรณาการเข้าด้วยกัน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์ตรง และค้นพบข้อความรู้ต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอน

## 2.1 การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 22 ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยจะต้องให้ความสำคัญกับทุกกระบวนการ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนให้เกิดสัมฤทธิ์ผลได้นั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน เพราะทุกประการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จทั้งสิ้น นักวิชาการได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันไปดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การทำความเข้าใจในหลักสูตรหรือวัตถุประสงค์
2. การวางแผนการสอน
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. การใช้สื่อการเรียนการสอน
5. การจัดสอนซ่อมเสริม
6. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) ได้เสนอองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. การตั้งจุดประสงค์การสอน
2. การกำหนดเนื้อหา
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. การใช้สื่อการสอน
5. การวัดและประเมินผล

อํารง บัวศรี (2542) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การสอน
5. วัสดุอุปกรณ์และการสื่อสาร
6. การประเมินผล

ทศนา แคมมณี (2547: 17) กล่าวถึง องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน
2. สาระ/เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน
3. วิธีการ/กระบวนการที่ใช้ในการเรียนการสอน
4. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน
5. สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน

จากแนวคิดการจัดการเรียนการสอนของนักวิชาการ ผู้วิจัยได้ประมวลองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน พบว่า มีทั้งทรศนะที่เหมือนและแตกต่างกันไป เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวการจัดการศึกษา และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นและความสนใจของผู้เรียน ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และสรุปองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการนำไปปรับใช้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยดังนี้

1. การวางแผนการสอน
2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. การใช้สื่อการเรียนการสอน
4. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยศึกษาตามแนวคิดของนักวิชาการ และนำมาประยุกต์เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย แสดงรายละเอียดได้ ดังนี้

## 1. การวางแผนการสอน

การวางแผนการสอน เป็นการเตรียมการสอนล่วงหน้าของครูก่อนที่จะดำเนินการสอน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการจัดการเรียนการสอน นักการศึกษา ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการวางแผนการสอนไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ และ สมพงษ์ จิตระดับ (2531) กล่าวถึงการวางแผนการสอนไว้ สรุปได้ว่าการวางแผนการสอน เป็นการศึกษารูปแบบการศึกษาและคู่มือครู โดยจะต้องมีการจัดทำแผนการสอน จัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรใช้ จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนและเครื่องมือวัดและประเมินผลล่วงหน้า

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2535: 66) กล่าวถึงการวางแผนการสอนไว้ว่า “การวางแผนการสอน หรือ การเตรียมการสอน จะช่วยให้ครูได้มีการเตรียมตัวที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ และเตรียมการว่าจะใช้กิจกรรมอะไรในการจัดการเรียนการสอนครั้งนั้นๆ จึงจะเหมาะสม ตรงกับเนื้อหาสาระ และตรงตามจุดประสงค์การเรียนการสอนที่คาดหวังไว้”

สุจิต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์ทรัพย์ (2538: 265) แสดงทัศนะเกี่ยวกับการวางแผนการสอน สรุปได้ว่า การวางแผนการสอนเป็นหน้าที่โดยตรงของครู และการวางแผนงานล่วงหน้าย่อมเกิดผลดี ช่วยให้ครูเกิดความมั่นใจ มีบุคลิกภาพดี สามารถควบคุมสถานการณ์ในห้องเรียนได้ แม้ว่าบางครั้งในขณะที่ดำเนินการเรียนการสอนในห้องเรียนจะไม่ตรงตามที่ครูเตรียมไว้บ้างก็ตาม

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540: 196) ให้ความหมายว่า “การวางแผนการสอน คือ การเตรียมการสอนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางการสอนสำหรับครูอันจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงข้อมูลที่ต้องเตรียมในการวางแผนการสอน ไว้ดังนี้

1. การกำหนดจุดประสงค์
2. การคัดเลือกเนื้อหา
3. การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. การเลือกสื่อการเรียนการสอน
5. การวัดและประเมินผล



บุญชม ศรีสะอาด (2541: 43-44) แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการเตรียมการเรียนการสอนไว้สรุปได้ว่า การวางแผนและเตรียมการเรียนการสอน เป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใคร ในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไร ซึ่งเมื่อถึงเวลาดังกล่าวจะดำเนินการสอนตามที่วางไว้ ผู้สอนจึงต้องคิดวางแผนและเตรียมการสอนล่วงหน้าอย่างละเอียดรอบคอบเหมาะสมเพื่อให้สามารถดำเนินการสอนตามที่ได้กำหนดไว้ได้อย่างได้ผลดี การวางแผนและเตรียมการสอนมีหลายลักษณะ เช่น การวางแผนระยะสั้น ระยะปานกลาง ระยะยาว การวางแผนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง วางแผนครอบคลุมทุกเรื่อง ฯลฯ ผู้สอนจะนำหลักสูตรรายวิชามาทำการวางแผนและเตรียมการสอน ซึ่งจะช่วยให้ทราบชัดเจนถึงกำหนดการสอน และแต่ละครั้งที่สอนทราบอย่างชัดเจนว่า จะสอนในเนื้อหาใด จุดประสงค์ของการสอนครั้งนั้นมุ่งให้ผู้เรียนเกิดอะไร ดำเนินการสอนเช่นไร ใช้สื่อการสอนชนิดใด มีวิธีวัดและประเมินผลอย่างไร ซึ่งอาจเพิ่มเกี่ยวกับ มโนทัศน์ (Concept) ที่สำคัญในเรื่องที่สอน และคุณลักษณะที่ต้องการเน้นให้เกิดแก่ผู้เรียน

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของการวางแผนและเตรียมการสอนรายวิชา ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดปริมาณเวลาที่ใช้ในการสอนแต่ละเรื่อง ผู้สอนจะนำเนื้อหาของรายวิชา ซึ่งได้แบ่งเป็นบทเรียน แต่ละบทได้แบ่งหัวข้อใหญ่หัวข้อย่อยลงไป มาพิจารณาว่าแต่ละเรื่องควรใช้เวลาสอนกี่นาทีหรือกี่คาบเรียน เรื่องใดที่มีความสำคัญมากต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมต่างๆมาก ก็จะใช้เวลาสอนมาก เรื่องที่มีความสำคัญน้อยจะมีการกำหนดให้เวลาน้อย เมื่อนำเวลาสอนของทุกเรื่องรวมกัน และรวมกับเวลาที่ใช้สำหรับตรวจสอบพื้นฐานของผู้เรียนก่อนเรียนและแก้ไขผู้ที่ยังขาดพื้นฐาน เวลาที่ใช้ในการประเมินผลระหว่างเรียน และเวลาที่ใช้ในการสอบปลายภาค ก็จะครบเวลาทั้งหมดที่ใช้สอนรายวิชานั้นในภาคเรียนที่กำหนด
2. การกำหนดปฏิทินการสอน ทำการกำหนดว่าเรื่องใด บทใดจะสอนในคาบใด วันใด โดยการนำเอาผลของการกำหนดปริมาณเวลาที่ใช้ในการสอนแต่ละเรื่องจากขั้นที่ 1 มากำหนดวันสอน จากวันแรกต้นภาคเรียนไปจนวันสุดท้ายปลายภาคเรียน ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงวันหยุดทั้งหมดว่าจะสอนชดเชยได้หรือไม่ สอนชดเชยเมื่อใด
3. วางแผนและเตรียมการสอนแต่ละครั้ง ผลของการดำเนินการในขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 จะได้ภาพรวมของแผนการสอนในรายวิชานั้น ขั้นต่อไปจะเป็นการวางแผนและเตรียมการสอนเป็นรายครั้ง หรือรายคาบเรียน การสอนแต่ละครั้งอาจใช้เวลา 1 คาบเรียนหรือประมาณ 50 นาที หรืออาจสอน 2 คาบเรียนต่อกัน หรือ 3 คาบเรียนต่อกัน ฯลฯ สิ่งที่ต้องกำหนดในการวางแผนและเตรียมการสอนคือ จุดประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหาสาระที่จะเรียนจะสอน วิธีการประเมินผล

จากแนวคิดของนักวิชาการข้างต้นสรุปได้ว่า การวางแผนการสอน เป็นการเตรียมการสอนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบของผู้สอน การวางแผนการสอนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้สอน ถ้าผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดีก็จะส่งผลให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ในการวางแผนการสอนนั้น ผู้สอนจะต้องเตรียมการโดยการศึกษารายละเอียดของหลักสูตร กำหนดจุดประสงค์การเรียนการสอน คัดเลือกเนื้อหา เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีสอน สื่อการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผล หากผู้สอนเตรียมสิ่งดังกล่าวไว้ล่วงหน้าอย่างสอดคล้องต่อเนื่องกัน ก็จะส่งผลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ

## 2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การสอนจะประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดีต้องอาศัยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังที่ สุจริต เพียรชอบ (2534: 94) กล่าวว่า “กิจกรรมเป็นหัวใจของการสอน การใช้กิจกรรมประกอบการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เรียนยังมีโอกาสมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน” และอาภรณ์ ใจเที่ยง (2540: 70) กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า “ในการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนจะเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอนเป็นสำคัญ”

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2535: 145) กล่าวว่า “กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้นๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน”

สุพิน บุญชูวงศ์ (2538: 73) ให้ความหมายว่า “กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึง กิจกรรมที่นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมและทำให้นักเรียนได้บรรลุตามจุดหมายที่ต้องการ”

พวงเล็ก อุดระ (2539: 127) กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสรุปได้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นในห้องเรียนขณะมีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนด

สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การที่ผู้สอนจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้

สำหรับหลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น นักการศึกษาได้แสดงทรรศนะไว้ดังนี้

สจัด อุทรานันท์ (2532: 269) กล่าวถึงหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สรุปได้ว่า ครูในฐานะผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ควรเลือกจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้ และเห็นว่า จะก่อให้เกิดความรู้หรือประสบการณ์ สามารถให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้ง่ายที่สุด เร็วที่สุด ประหยัดทั้งเวลา แรงงาน และค่าใช้จ่ายให้มากที่สุด

ทศนีย์ ศุภเมธี (2535: 19) กล่าวถึงหลักทั่วไปในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมนั้น ต้องเป็นการแสดงเนื้อหาความรู้ที่นักเรียนกำลังเรียนอยู่ด้วยการปฏิบัติจริง เหมาะสมกับวัย และความสนใจของผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่สนุก ใช้เวลาในการปฏิบัติกิจกรรมพอเหมาะ และผู้เรียนมีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมโดยทั่วถึงกัน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540: 72-74) กล่าวถึงหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า ต้องคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

1. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
2. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน
3. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถความสนใจของผู้เรียน
4. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
5. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน
6. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ
7. จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
8. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิดความสามารถของผู้เรียน
9. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย
10. จัดกิจกรรมโดยให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์สนุกสนาน และเป็นกันเอง
11. จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

สำหรับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักการศึกษาได้เสนอไว้ดังนี้

สุจิต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย (2538) กล่าวถึงการดำเนินการสอนภาษาไทย มีขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการเริ่มต้นการเรียนการสอนภาษาไทย ครูควรวางแผนการสอนโดยพยายามจัดให้มีกิจกรรมชี้นำเข้าสู่บทเรียนใช้เวลาสั้นๆ ประมาณ 3-5 นาทีไม่ควรเกิน 10 นาที กิจกรรมขั้นนี้เป็นกิจกรรมที่จะดึงความสนใจของนักเรียนเข้ามารวมอยู่ในจุดใดจุดหนึ่งเพื่อที่จะได้เริ่มเรียนต่อไป เช่น การอภิปราย การซักถาม เป็นต้น

2. ขั้นสอน การสอนแบบดั้งเดิมนั้น ขั้นตอนนี้ครูมักจะเป็นผู้ทำกิจกรรมแต่เพียงผู้เดียว นักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นแต่ผู้ฟัง การสอนแบบใหม่พยายามให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนให้มากที่สุด ควรให้นักเรียนฝึกทักษะหลายๆทักษะในขณะเดียวกัน

3. ขั้นจัดกิจกรรมประกอบ ในการจัดกิจกรรมประกอบบทเรียนนี้ จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกทักษะภาษาทั้งยังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเป็นการเน้นให้นักเรียนได้เข้าใจบทเรียนได้ดียิ่งขึ้นด้วย

4. ขั้นสรุป ขั้นสรุปนั้นเป็นขั้นการสอนที่สำคัญ เพราะทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนเกิดความมั่นใจว่าได้มีความรู้ มีทักษะในเรื่องที่ได้เรียนไปแล้วอย่างแท้จริง โดยปกติแล้วครูมักจะเป็นผู้ทำกิจกรรมขั้นนี้แต่เพียงผู้เดียว ที่ถูกต้องแล้วนักเรียนควรจะได้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการสรุปบทเรียน

5. ขั้นวัดผล การสอนในขั้นนี้โดยทั่วไปจะเข้าใจว่าเป็นการสอบ หรือเป็นการทำแบบฝึกหัดเท่านั้น แต่กิจกรรมการวัดผลการสอนภาษาไทยทำได้หลายวิธี เช่น การตอบคำถามปากเปล่า การพูดแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

6. ขั้นจัดกิจกรรมเสริมบทเรียน กิจกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อเสริมทักษะทางภาษาให้นักเรียนมีความคล่องแคล่วชำนาญมากขึ้น

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540) กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทั่วไปว่า ควรมีการดำเนินการสอนตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน และเร้าความสนใจให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็น อยากคิด อยากทำ เพื่อเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน

2. ขั้นปฏิบัติกิจกรรม (ขั้นสอน) เป็นขั้นที่ต่อจากชี้นำเข้าสู่บทเรียน ถือว่าเป็นขั้นสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

3. **ขั้นสรุปและวัดผล** เป็นขั้นสรุปเนื้อหาที่เรียนผ่านมาแล้วทั้งหมด สรุปทั้งด้านความรู้ ความคิด เจตคติ และทักษะที่ผู้เรียนได้รับ ตลอดจนการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ปราณี บุญชุ่ม (2546) กล่าวถึงการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของครูภาษาไทยว่า ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. **ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน** ขั้นนี้ครูควรใช้ประเด็นคำถามสถานการณ์หรือกิจกรรมที่กระตุ้นหรือท้าทายให้ผู้เรียนสงสัยใคร่รู้ ครูควรเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณคือเพื่อน ช่วยเหลือได้ทุกเรื่อง ครูต้องรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคลเป็นอย่างดี เพื่อให้ความถนัด ความสนใจลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นจุดกระตุ้นศักยภาพของแต่ละบุคคล และดึงดูดให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ ซึ่งครูสามารถทำได้หลากหลายวิธี แต่มีลักษณะเดียวกันก็คือ ต้องการให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลาย และสนุกสนาน

2. **ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้** ครูต้องจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มุ่งจัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวมที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงการใช้สมองทุกส่วนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติทุกขั้นตอน สรุปความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับทั้งสมาชิกภายในกลุ่มและสมาชิกระหว่างกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้

3. **ขั้นวิเคราะห์ อภิปรายผลงาน** ครูและผู้เรียนร่วมกันอภิปรายผลที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้สังเกตเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับให้องค์ความรู้ที่ได้รับชัดเจน เป็นการเสริมแรงและกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจค้นหาความรู้ต่อไป

จากขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้นำเสนอไปข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยควรประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. **ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน** ขั้นตอนนี้เป็นขั้นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ซึ่งอาจใช้วิธีการสนทนา กิจกรรม หรือการใช้สื่อประกอบเพื่อการนำเข้าสู่บทเรียน

2. **ขั้นสอน** ขั้นตอนนี้เป็นขั้นสร้างความรู้ ทักษะ ประสบการณ์และเจตคติให้แก่ผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมถึงการนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ

3. ขั้นสรุปการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้เป็นการสรุปสาระการเรียนรู้ โดยนักเรียนอาจเป็นผู้สรุปด้วยตนเอง โดยมีครูช่วยแก้ไขหรือเสริมเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การตอบคำถาม การใช้สื่อประกอบ หรือใช้การอภิปราย

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนควรจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ เนื้อหาวิชา และเหมาะสมกับผู้เรียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมอย่างทั่วถึง เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยครูนำหน้าที่เป็นผู้คอยชี้แนะและให้คำปรึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

### 3. การใช้สื่อการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ นั้น นอกจากการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา และผู้เรียนแล้ว การใช้สื่อการสอนนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ นักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังต่อไปนี้

สุจิต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์ทรัพย์ (2538: 317) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า “สื่อการสอน หมายถึง วัสดุ เครื่องมืออุปกรณ์ รวมทั้งวิธีการที่ผู้สอนจะนำไปใช้ในการสอน เพื่อสื่อความหมายของครูผู้สอนถ่ายทอดไปยังนักเรียน”

พวงเล็ก อุดระ (2539: 109) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า “สื่อการสอน หมายถึง สิ่งที่ผู้สอนหรือผู้เรียนใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจจะเป็นวัสดุ เช่น ภาพ แผนที่ รวมทั้งอุปกรณ์ วิธีการและกิจกรรม”

กิดานันท์ มลิทอง (2540: 79) กล่าวไว้สรุปได้ว่า สื่อการสอน (Instructional Media) หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ แผนภูมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้ในเทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือ หรือช่องทางสำหรับการสอนของผู้สอนส่งไป



ถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้เป็นอย่างดี

กรมวิชาการ (2540: 81-82) กล่าวว่าถึงสื่อการเรียนการสอน สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายของหลักสูตร สื่อต่างๆ เช่น หนังสือ รูปภาพ แผนที่ สไลด์ ภาพยนตร์ วิดีโอ และอื่นๆ เป็นเครื่องมือเพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

แนวคิดของนักการศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อใช้ในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ความรู้และความคิดระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนที่วางไว้

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของสื่อการเรียนการสอนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า สื่อการสอนมีอยู่หลายประเภท และสื่อการสอนแต่ละประเภทมีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันออกไป

นักการศึกษาได้จำแนกประเภทสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

พวงเล็ก อุดระ (2539: 110) ได้จำแนกสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัสดุ เป็นสื่อที่มีอายุการใช้งานในระยะสั้นๆ ได้แก่ บัตรคำ แถบประโยค กระดาษผนัง ภาพ แผนที่ แผนภูมิ ของจริง ของจำลอง ของตัวอย่าง แผ่นใส สไลด์ फिल्मสตริฟ फिल्मลูป फिल्मภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพ ฯลฯ
2. เครื่องมือหรืออุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องฉาย เครื่องเสียง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องเทปบันทึกภาพ เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายฟิล์มสตริฟ เครื่องฉายฟิล์มลูป เครื่องฉายภาพยนตร์ ฯลฯ
3. เทคนิควิธีการ ได้แก่ การสาธิต การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ การจัดนิทรรศการ บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน ฯลฯ

กรมวิชาการ (2540: 2-9 ) ได้จำแนกสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทวัสดุ ได้แก่ ซอล์ก สี แผ่นภาพ แผนภูมิ ภาพถ่าย สไลด์ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพและเสียง หนังสือ ฯลฯ

2. ประเภทอุปกรณ์ ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องฉายภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

3. ประเภทเทคนิควิธี ได้แก่ ระบบการสอนแบบต่างๆ สถานฝึกงานต่างๆ

4. ประเภทสิ่งพิมพ์

กิดานันท์ มลิทอง (2540: 83) ได้จำแนกสื่อการเรียนการสอนตามกรวยประสบการณ์ของ เดดการ์ เดล (Edgar Dale) โดยจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. สื่อประเภทวัสดุ (Software) หมายถึง สื่อที่เก็บความรู้ไว้ในตัวเอง ซึ่งจำแนกย่อยได้ เป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 วัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัย อุปกรณ์อื่นช่วย เช่น แผนที่ ลูกโลก รูปภาพ หุ่นจำลอง ฯลฯ

1.2 วัสดุประเภทที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเอง จำเป็นต้องอาศัย อุปกรณ์อื่นช่วย เช่น แผ่นเสียง ฟิล์มภาพยนตร์ สไลด์ ฯลฯ

2. สื่อประเภทอุปกรณ์ (Hardware) หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่านทำให้ข้อมูล หรือความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็น เช่น เครื่องฉายแผ่นโปร่งใส เครื่องฉาย สไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เป็นต้น

3. สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ (Techniques and Methods) หมายถึง สื่อที่มีลักษณะ เป็นแนวความคิด หรือรูปแบบขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยสามารถนำสื่อวัสดุอุปกรณ์มาใช้ในการสอนได้ เช่น เกม และการจำลองการสอนแบบจุลภาค การสาธิต เป็นต้น

จากการกล่าวถึงประเภทของสื่อการเรียนการสอนข้างต้น สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ สื่อประเภทวัสดุ สื่อประเภทอุปกรณ์ และสื่อประเภทเทคนิค วิธีการ

ในการดำเนินการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ผู้สอนควรเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนแต่ละ ประเภทให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

การเลือกสื่อการเรียนการสอนเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้สอนต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ สื่อการเรียนการสอนจะมี คุณค่าก็ต่อเมื่อผู้สอนเลือกสรรและนำไปใช้อย่างเหมาะสมและถูกวิธี นักการศึกษาได้กล่าวถึงการ เลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ดังนี้

พวงเล็ก อุดระ (2539: 112) กล่าวถึง การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน สรุปได้ว่า ต้องเลือกสื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เหมาะสมกับเรื่องที่สอน มีความน่าสนใจ เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และสติปัญญาของผู้เรียน อีกทั้งมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน มีความชัดเจน ถูกต้อง นอกจากนี้ต้องเป็นสื่อที่มีราคาไม่แพงจนเกินไป อาจผลิตจากวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และสะดวกในการใช้และเก็บรักษา

กิดานันท์ มลิทอง (2540: 89) ได้กล่าวถึงการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนไว้ สรุปได้ดังนี้

1. สื่อนั้นต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาของบทเรียน และจุดมุ่งหมายที่จะสอน
2. เลือกสื่อที่มีเนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย น่าสนใจ และเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชานั้นได้ดี
3. เป็นสื่อที่เหมาะสมกับวัย ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียน
4. สื่อนั้นควรสะดวกในการใช้งาน มีวิธีใช้ไม่ยุ่งยากและซับซ้อนจนเกินไป
5. เป็นสื่อที่มีคุณภาพ มีเทคนิคการผลิตที่ดี และมีความชัดเจน
6. ราคาไม่แพง หรือถ้าจะผลิตเองควรคุ้มกับเวลาและการลงทุน

จากแนวคิดของนักการศึกษาข้างต้น สรุปได้ว่า การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน จะต้องเลือกให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอน เนื้อหาวิชา และผู้เรียน ซึ่งจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดเรียนรู้และเข้าใจบทเรียนได้เป็นอย่างดี และหลังจากการใช้สื่อการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนจะต้องตรวจสอบว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

#### 4. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ และถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้สอน เพราะจุดมุ่งหมายของการให้การศึกษา นั้น มุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้ไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ ซึ่งการที่ผู้สอนจะทราบว่าผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์หรือไม่นั้น ก็ต้องมีมาตรการหรือเครื่องมือในการตรวจสอบว่าการเรียนการสอนนั้นมีประสิทธิภาพหรือบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้มากน้อยเพียงใด การวัดและประเมินผลเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้สอนทราบข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมเบื้องต้นของผู้เรียน เพื่อจะได้จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนอย่างเหมาะสม อีกทั้งเป็นการช่วยให้ผู้สอนสามารถกำหนดและปรับปรุงจุดประสงค์ในการเรียนการสอนได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2535: 1-2) กล่าวถึงความหมายของการวัดและประเมินผล สรุปได้ว่า การวัด หมายถึง การกำหนดค่าที่เป็นจำนวนตัวเลขเพื่อแทนคุณสมบัติของวัสดุ สิ่งของ หรืออื่นๆ ตามกฎเกณฑ์ของคุณสมบัติเหล่านั้น ซึ่งในการวัดทางการศึกษามุ่งวัดในสิ่งที่เป็นนามธรรม จึงจำเป็นต้องอาศัยการวัดทางอ้อมและวิธีการวัดเป็นไปด้วยความซับซ้อน ส่วนคำว่า ประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใดๆโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน การวัดและการประเมินผลมีความสัมพันธ์กันอย่างเด่นชัด โดยการวัดนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผล

พวงเล็ก อุตระ (2539) กล่าวว่า “การวัดผล (Measurement) คือ การนำเครื่องมือที่ใช้ในการวัด เช่น การสังเกต สัมภาษณ์ ข้อทดสอบ ฯลฯ ไปวัดดูว่าผู้เรียนมีคุณสมบัติตามที่ต้องการหรือไม่เพียงใด ผลที่ได้รับจากการวัดอาจมีค่าเป็นตัวเลขหรือสัญลักษณ์ ส่วนการประเมินผล (Evaluation) คือ การนำผลที่ได้จากการวัดไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ (Criteria) แล้วตัดสิน (Judgement) สรุปว่าผู้เรียนอยู่ในระดับใด”

สุมาลี จันทร์ชลอ (2542: 6) กล่าวว่า “การวัดเป็นกระบวนการหรือวิธีการเพื่อให้ได้จำนวนตัวเลขซึ่งมีความหมายแทนปริมาณ หรือขนาด หรือคุณสมบัติของสิ่งที่ต้องการวัด ส่วนการประเมินผลเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ต้องการศึกษาโดยอาศัยข้อมูลและเปรียบเทียบกับเกณฑ์”

เอมอร จังศิริพรภรณ์ (2550: 144) ให้ความหมายของการประเมินผลการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลจากพฤติกรรมเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร อย่างเป็นระบบ สำหรับการให้ตัดสินใจเกี่ยวกับผู้เรียน ให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้า จุดเด่น จุดด้อย ใช้ตัดสินประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และความเพียงพอของหลักสูตร ตลอดจนใช้ชี้แนะนโยบายการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดของนักการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผล เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการเรียนการสอน เพราะเป็นกระบวนการในการตรวจสอบคุณภาพของการเรียนการสอนว่า

ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงพอ เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

สำหรับการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยนั้น เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญที่จะบ่งบอกถึงระดับความสำเร็จมากน้อยของการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ดังที่ สุจิตต์ เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย (2538: 339) กล่าวถึงการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะจะเป็นเครื่องช่วยให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนได้ทราบว่า การเรียนการสอนนั้นมีประสิทธิภาพ บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้มากน้อยเพียงใด และได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สรุปได้ดังนี้

1. เพื่อทดสอบพื้นฐานความรู้เดิมทางด้านภาษาไทยของผู้เรียน
2. เพื่อแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มตามความสามารถทางด้านภาษาไทย
3. เพื่อวัดพัฒนาการและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนการสอนภาษาไทย
4. เพื่อวัดประสิทธิภาพของผู้สอน เพื่อปรับปรุงการสอนให้ประสบผลดียิ่งขึ้น
5. เพื่อให้ผู้เรียนทราบผลการเรียนเป็นระยะ ทราบความก้าวหน้า และจุดบกพร่อง เพื่อปรับปรุงวิธีการเรียนของตน
6. เพื่อช่วยให้ผู้สอนทราบข้อบกพร่องทางการเรียนภาษาไทยของผู้เรียน เพื่อจะได้ช่วยแก้ไขและสอนซ่อมเสริมให้ดีขึ้น
7. เพื่อเร้าความสนใจของผู้เรียน ให้มีความกระตือรือร้นในการเรียนภาษาไทย
8. เพื่อทราบทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนภาษาไทย
9. เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนภาษาไทยของนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการให้คำปรึกษาในด้านการเลือกวิชาเรียนในสาขาวิชาภาษาไทยต่อไป
10. เพื่อปรับปรุงวิธีการทดสอบและข้อสอบให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

ทัศนีย์ ศุภเมธิ (2535: 200-201) กล่าวถึงวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยไว้สอดคล้องกันกับ สุจิตต์ เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรชัย (2538: 349-358) ว่า การวัดและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ครูภาษาไทยควรใช้วิธีวัดผลหลายวิธีประกอบกัน สรุปได้ดังนี้

1. การถาม-ตอบปากเปล่า
2. การสอบปากเปล่า

3. การสัมภาษณ์
4. การสนทนา
5. การอภิปราย
6. การประชุมกลุ่มย่อย
7. การสังเกต
8. การใช้แบบสอบถาม
9. การให้นักเรียนทำรายงานเสนอผลการค้นคว้า
10. การใช้มาตราส่วนประเมินค่า
11. การบันทึกพฤติกรรมทางภาษาของผู้เรียน
12. การวัดผลโดยใช้แผนภูมิแสดงเกณฑ์ต่างๆที่ตั้งไว้
13. การสอบข้อเขียนทั้งแบบปรนัย และอัตนัย

จากแนวคิดของนักการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่า การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นสิ่งที่ยั่งยืน เพราะการวัดและประเมินผลจะทำให้ผู้สอนทราบถึงพื้นฐานของผู้เรียน ความก้าวหน้าของผู้เรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนควรวัดและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ โดยวัดและประเมินผลให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการใช้ภาษา ตลอดจนจิตทัศนคติ ทั้งนี้ผู้สอนควรใช้วิธีวัดผลหลายวิธีประกอบกัน

## 2.2 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

กรมวิชาการ (2545) ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์การเรียนการสอนภาษาไทยไว้ สรุปได้ว่าภาษาไทยเป็นเครื่องมือการสื่อสารของคนในชาติ ใช้ทำความเข้าใจกันและกัน และใช้ภาษาประกอบกิจการงานส่วนตน ครอบครัว และกิจกรรมในสังคมและประเทศชาติ ภาษาไทยยังเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ การบันทึกเรื่องราวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นการเรียนการสอนภาษาไทย จึงต้องมุ่งสอนภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร และสอนภาษาให้คนรักการอ่าน การเขียน เพื่อที่จะแสวงหาความรู้และประสบการณ์ สามารถบันทึกความรู้และข้อมูลข่าวสาร และสอนภาษาไทยให้ใช้ภาษาไทยได้ถูกต้องในฐานะเป็นวัฒนธรรมทางภาษา ให้ผู้เรียน



เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจในภาษา เห็นคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม ตลอดจนภูมิปัญญาทางภาษาของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์ผลงานซึ่งเป็นส่วนสร้างเสริมความมั่งคั่งในชีวิต

จากวิสัยทัศน์การเรียนการสอนภาษาไทยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เป็นสาระการเรียนรู้ที่ต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ และพัฒนาทักษะทางด้านต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงไม่ควรจำกัดอยู่แต่ภายในสถานศึกษาหรือในตำราเท่านั้น ในการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยจึงควรนำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ ปราณี บุญชุ่ม (2546) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ภาษาไทยให้สอดคล้องกับหลักสูตรและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สรุปได้ว่า ครูต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายจนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้

ในปัจจุบันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญของการนำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง จึงกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ ไว้ในมาตรา 25 ระบุว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ” ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการเรียนการสอนในปัจจุบัน เพราะการใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นประกอบการเรียนการสอนเป็นการให้ประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

แหล่งเรียนรู้จำแนกได้เป็น 2 ประเภท (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ, 2549: 35) คือ 1) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน และ 2) แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ศูนย์วิทยบริการ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ห้องโสตทัศนศึกษา สวนธรรมะ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนหนังสือ เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษชาติ อุทยานแห่งชาติ ศูนย์กีฬา ภูมิปัญญา เป็นต้น

นอกจากนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2544) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือสำคัญในการนำมาใช้ในการเรียนการสอนในยุคปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นแนวการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีครูเป็นผู้สืบสานนโยบายการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และถือว่าเป็นสื่อการสอนประเภทหนึ่งที่ครูใช้ในการถ่ายทอดเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นชุมชนทรัพยากรมหาศาลที่ผู้เรียนและครูสามารถค้นพบความรู้ที่ไม่รู้จักหมด ช่วยสร้างประสบการณ์ตรงต่อการดำรงชีวิต ได้เรียนรู้ และค้นพบสาระความรู้ที่นอกเหนือจากหนังสือเรียน

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทหนึ่ง และมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากเนื้อหาวิชาภาษาไทยมีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาโดยตรง ซึ่งต่อไปนี้จะกล่าวถึงแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำมาประกอบการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย

นักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และหน่วยงานทางการศึกษาได้นำเสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประกอบในการเรียนการสอน ดังนี้

วิชัย ต้นศิริ (2532) ได้กล่าวถึงสื่อพื้นบ้านเพื่อการศึกษา ไว้ สรุปได้ว่า สังคมไทยสมัยก่อนใช้สื่อพื้นบ้านประกอบการสอนแทนหนังสือเรียน เช่น ประเพณีที่มีอยู่ในนิทาน คำสอนของพระซึ่งอยู่ในประเพณีที่ต้องปฏิบัติ ประเพณีการอยู่ไฟ การห่กล่อมลูก สื่อต่างๆ เหล่านี้จะแฝงค่านิยมต่างๆ เอาไว้ และในการจัดการศึกษาที่ดีนั้นจะต้องเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเดิมกับระบบพื้นฐาน โครงการเดซีไลซ์ ก็ใช้วิธีการนี้โดยให้ชุมชนเป็นหลัก ให้เขาร่วมมือกันคิดหาปัญหาของชุมชนและแนวทางแก้ไข โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของเขาเอง เป็นพื้นฐานของการศึกษาเรียกว่า Indigenous Learning System บางทีก็เรียกว่า การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีวิธีดำเนิน 2 วิธี คือ

1. นำวิธีการ เช่น เอนิทานมาเป็นสื่อ
2. นำความรู้พื้นฐานของประชาชนมาเป็นพื้นฐานในการให้การศึกษา

รัตนะ บัวสนธิ์ (2533) ได้สรุปแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้ 2 แนวทาง คือ

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ไปจัดการเรียนการสอน หรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กได้เรียนรู้โดยคัดเลือกเนื้อหาหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
2. โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปัญญาชนชาวบ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน

อังกูล สมคะเนย์ (2534:7-8) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนว่า ในการเรียนการสอนอาชีพให้แก่นักเรียน ถ้าเราสามารถเชื่อมโยงแนวคิด กระบวนการ และหลักการปฏิบัติต่างๆของปราชญ์ชาวบ้าน แล้วนำมาใช้ในการเรียนการสอน ก็จะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองของนักเรียน การแก้ปัญหาชุมชน และอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตของนักเรียนอย่างแท้จริง โดยได้กำหนดแนวทางให้โรงเรียนดำเนินกิจกรรม สรุปได้ดังนี้

1. สำรวจ ค้นหา แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาการจัดการเรียนการสอน หรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร
2. ติดต่อวิทยากรเพื่อขอความร่วมมือ
3. กำหนดแผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการทำงาน ค่าตอบแทนวิทยากร จัดทำข้อตกลงหรือระเบียบการปฏิบัติในการเรียนการสอนที่ชัดเจนร่วมกับวิทยากร
4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามข้อตกลงในข้อ 3 โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียน และส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับปราชญ์ท้องถิ่น
5. ติดตาม สนับสนุนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน
6. เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติงาน ยกย่องเชิดชูเกียรติ ประกาศเกียรติคุณปราชญ์ท้องถิ่นที่สนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

กรมวิชาการ (2539) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนและปราชญ์ท้องถิ่น
2. เน้นการศึกษาวิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิถีคิดและความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. นำกระบวนการ หรือความคิด แนวปฏิบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน

4. เสริมสร้างกระบวนการคิดที่เป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์
  5. ฝึกให้ผู้เรียนคิดหลายด้าน หลายมุม คิดอย่างอิสระ แล้วสรุปเป็นความรู้ และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิต
  6. ผสมผสานระหว่างความรู้สากล กับความรู้ท้องถิ่น
  7. เน้นที่กระบวนการมากกว่าผลผลิต
  8. ครูผู้สอน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- ส่วนแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เสนอไว้ 4 แนวทาง คือ
1. ครูผู้สอนเป็นผู้ควบคุมการใช้หลักสูตร โดยพิจารณานำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรแม่บท โดยใช้ระยะเวลา จำนวนคาบเรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มประสบการณ์นั้นๆ
  2. เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง
  3. นำบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความรู้กับผู้เรียน
  4. สอดแทรกคุณธรรมค่านิยมต่างๆที่ปรากฏตามเนื้อหาของหลักสูตรให้กับผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) ได้สรุปขั้นตอนในการปฏิบัติงานจากการดำเนินงานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด 4 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา อุบลราชธานี สงขลา เชียงใหม่ ถึงแนวทางและขั้นตอนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของบุคลากร ต้องมุ่งให้เกิดความรู้และความเข้าใจแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และโรงเรียน
2. การสำรวจความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยศึกษาเชื่อมโยงจากอดีตและประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันอันสามารถรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนได้ทุกด้าน
3. ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตร เพื่อกำหนดแนวทางประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน
4. จัดทำแผนการสอนโดยความร่วมมือระหว่างครู ผู้รู้ ชาวบ้าน และศึกษานิเทศก์
5. จัดทำกิจกรรมการเรียนการสอนโดยความร่วมมือระหว่างครู ผู้รู้ และชาวบ้าน
6. การประเมินผลและการปรับปรุงพัฒนาดำเนินงาน

จากการประชุมสัมมนา เรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์” ของกรมวิชาการ (2539) ได้ข้อสรุปในการจัดการเรียนการสอน ให้มีความผสมผสานและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น คือ แนวทางการปฏิบัติของโรงเรียนและบทบาทของครูผู้สอนในการนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ควรมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน และชุมชนให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

#### แนวทางการปฏิบัติของโรงเรียน

1. โรงเรียนจะต้องทำใจให้กว้าง และยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา
2. กิจกรรมที่โรงเรียนมอบหมายให้นักเรียนทำ จะต้องสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน
3. ผู้ปกครอง ครู และชุมชนจะต้องร่วมมือ และประสานใจกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนและชุมชน จะช่วยให้มองเห็นภาพของหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นชัดเจนยิ่งขึ้น
4. จัดให้มีเครือข่ายในแต่ละภาค แต่ละกลุ่มในการแสวงหาการเรียนรู้ร่วมกัน มีหน่วยงานต่างๆ เข้ารับผิดชอบการดำเนินงานของตน และแก้ปัญหาาร่วมกัน
5. ควรมีการจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น

#### แนวทางการปฏิบัติของครูผู้สอน

1. ครูต้องศึกษาชุมชนพร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชน ทั้งสังเกตและสอบถามชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนควรนำสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวผู้เรียนที่เป็นปัญหาของผู้เรียน มากำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน
2. ครูต้องศึกษาศาสตร์ของชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการดั้งส่วนที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ครูควรรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้ และศึกษาวิธีการต่างๆ จากการไปเยี่ยมโรงเรียนอื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง และพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น
4. ในการจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ครูควรดึงศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นวิทยากร หรือเป็นที่ปรึกษา ควรระดมบุคลากร คณะบุคคลที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่จะทำได้
5. ครูควรจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ยึดแต่หนังสือเรียนเท่านั้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปจัดการเรียนการสอน ควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณธรรม เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ผู้เรียนและสังคม
2. กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น สรุปลงเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจให้ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมโดยนำความรู้และประสบการณ์จากปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือใช้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูผู้สอน ส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็นโรงเรียน หรือให้นักเรียนไปศึกษาที่บ้านของปราชญ์ท้องถิ่น
4. บทบาทของหน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา รวมทั้งผู้บริหารและครูผู้สอน ควรเห็นความสำคัญในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และเชิญปราชญ์ท้องถิ่นมาร่วมในการวางแผนจัดการเรียนการสอน

วิชา ทรวงแสง (2543 : 117 – 121) ได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นสำรวจ กิจกรรมการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ขั้นการเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีการยึดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแต่ละเรื่องเป็นเกณฑ์การคัดเลือกเฉพาะข้อมูล เนื้อหา บุคคล วิธีการที่สอดคล้องกับรายวิชา
3. ขั้นบูรณาการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไว้ในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน

ทั้งนี้ขั้นตอนการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรรายวิชา มีขั้นตอนดังนี้

3.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ เป็นการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายแก่การเรียนการสอนในรายวิชาต่างๆว่าจะให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ หรือเจตคติในเรื่องหรือรายวิชานั้นอย่างไร การกำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้การมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นการเริ่มต้นที่ผู้สอนและผู้เรียนจะได้เชื่อมโยงหรือบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะความสามารถในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การแยกประเภท จัดหมวดหมู่ การวิเคราะห์ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของแต่ละรายวิชาเป็นสำคัญ

3.2 การกำหนดเนื้อหา ศาสตร์ทุกแขนงเป็นสิ่งสากล แม้ว่าจะมีรายละเอียดที่หลากหลายออกไป ความเป็นสากลก็สามารถใช้อธิบาย ยกตัวอย่างหรือเป็นแนวทางการศึกษาระดับท้องถิ่นได้ ในทางกลับกันภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่บางเรื่องก็อาจนำมาสู่การกำหนดเนื้อหาที่แปลกใหม่หรือสอดคล้องกับปัญหาและความจำเป็นของชุมชนและท้องถิ่น หรือความเป็นสากลได้เช่นกัน ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของครูผู้สอนเป็นสำคัญ



3.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บูรณาการเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกิจกรรมการเรียนการสอน จะเปิดโอกาสให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้คิด และทำกิจกรรมนอกเหนือจากการฟัง หลากหลายยิ่งขึ้น ยกตัวอย่าง เช่น การศึกษาภาคสนาม การเขียนโครงการ การนำเสนอข้อมูลที่ค้นพบ การพิสูจน์ในการทดลอง เป็นต้น

3.4 การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน การเชื่อมโยงรายวิชาเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นช่องทางให้ผู้สอนสามารถแสวงหาสื่อการเรียนการสอนที่อยู่ใกล้สถานที่เรียน โดยเฉพาะของจริง ไม่ว่าจะโดยการพาผู้เรียนได้ออกไปพบเห็นด้วยตนเอง หรือนำของสิ่งนั้นเข้ามาสอนในชั้นเรียน สื่อการเรียนการสอนนี้สามารถจะขอหรือยืมมาสอนได้โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง ทั้งยังช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพมากกว่าการฟังแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ผู้สอนยังสามารถดัดแปลงรูปแบบของสื่อให้เหมาะสมกับเวลาหรืองบประมาณได้อีก

3.5 การวัดและประเมินผล การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการวัดและประเมินผล สามารถกระทำได้ทั้งด้านเนื้อหา และวิธีการในส่วนของความคิด การวิเคราะห์ สังเคราะห์ในส่วนที่เป็นข้อมูลจากท้องถิ่น ส่วนด้านเจตคติ อาจใช้การสัมภาษณ์ แบบสังเกต หรือแบบสำรวจ เพื่อประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนการวัดและประเมินผลที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง คือการวัดทักษะ หากครูผู้สอนไม่มีความสามารถหรือชำนาญในเรื่องนั้นๆเพียงพอ ก็อาจเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นในเรื่องนั้นๆ ร่วมประเมินโดยการให้ผู้เรียนทดลองปฏิบัติจริงว่าผลเป็นประการใด หรืออาจประเมินแฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียนด้วยก็ได้เช่นกัน

จากแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนของนักวิชาการสรุปได้ว่า แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนภาษาไทยนั้น ครูภาษาไทยจะต้องทำการศึกษา และสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในชุมชนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ และคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาภาษาไทย แล้วจึงนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปบูรณาการกับการเรียนการสอน ซึ่งสามารถบูรณาการกับหลักสูตรรายวิชา ทั้งในส่วนของ การตั้งวัตถุประสงค์ การเลือกเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

### 3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 3.1 งานวิจัยในประเทศ

เนื่องจากไม่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโดยตรง งานวิจัยที่พบส่วนใหญ่เป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนของสาขาอื่นๆ ซึ่งรวบรวมและนำเสนอไว้ดังนี้

มาลินี สวยศำข้าว (2538) วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ ให้ความรู้เรื่องประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพุทธ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพราหมณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับบุญ-บาป และนรก-สวรรค์ หมู่บ้าน วัฒนธรรม หรือแหล่งวัฒนธรรม และชีวประวัติของบุคคลในท้องถิ่น ในส่วนของวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ด้านการเตรียมการสอน ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ ศึกษาหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา และจุดประสงค์รายวิชาที่สอดคล้องกัน จัดซื้อ ขอยืม และบริจาคสื่อการเรียนการสอนจากแหล่งวิทยากรในท้องถิ่น และจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอนขึ้น ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้การบรรยายประกอบการซักถาม อธิบายและใช้สื่อประกอบ และสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นในเนื้อหาที่สอน ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ให้นักเรียนจัดป้ายนิเทศในชั้นเรียนและบริเวณโรงเรียน ให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในท้องถิ่น และด้านการวัดและการประเมินผลการเรียนการสอน ครูใช้วิธีการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมและความสนใจของนักเรียนระหว่างเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประเมินผลงาน และการทดสอบแบบปรนัย ในส่วนของปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหา ดังนี้ คือ ด้านการเตรียมการสอนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นบุคคลขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในด้านการอภิปราย และแสดงความคิดเห็น ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน นักเรียนขาดทักษะในการทำข้อสอบแบบอัตนัย ข้อเสนอแนะที่ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่เสนอ ได้แก่ ขอให้กระทรวงศึกษาธิการจัดอบรมและสนับสนุนงบประมาณให้ครูสามารถดำเนินการทั้งด้านการจัดเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรและสามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประกอบ ใจมั่น (2539) วิจัยเรื่อง การศึกษา สภาพ ปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า การเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นได้คำนึงถึงผู้เรียน หลักสูตร เนื้อหาวิชา และคุณสมบัติของปราชญ์ท้องถิ่น การเตรียมการสอน มีการเตรียมครูผู้สอน ผู้เรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อการเรียนการสอน และเตรียมการสอนล่วงหน้าก่อนมีการเรียนการสอน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชั้นดำเนินการสอน โดยมีการสาธิต แบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติงาน การประเมินผลการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการประเมินผู้เรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสังเกตระหว่างการเรียนการสอน ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบ คือ ขาดแคลนวัสดุ-อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงาน งบประมาณไม่เพียงพอ การเบิกจ่ายค่าตอบแทนยุ่งยากและล่าช้า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ค่อยมีเวลาว่างเพื่อสอนในเวลาเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ ครูผู้สอนมีความต้องการงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงาน ครูและปราชญ์ท้องถิ่นมีความต้องการที่จะได้รับการอบรมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

นิตยา บุตรศรี (2542) วิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนนำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านการประกอบอาชีพ มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ในการบริหารและบริการหลักสูตรนั้น ผู้บริหารได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการประกอบอาชีพมาใช้ โดยการศึกษาความรู้จากผู้และนำผู้รู้ในท้องถิ่นเข้ามาร่วมดำเนินการในการจัดเตรียมสถานที่ การจัดบริการวัสดุหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตร และการเตรียมบุคลากรในการสอนนั้น ครูผู้สอนนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งส่วนใหญ่ได้นำเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาถ่ายทอด โดยเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนตามปกติ ปัญหาที่พบในการดำเนินงาน ได้แก่ ครูผู้สอนไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ครูผู้สอนไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่น และครูผู้สอนมีภาระงานมาก ไม่นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และผู้รู้ไม่มีทักษะในด้านวิธีการสอน จึงเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้

ทัศนีย์ ทองไชย (2542) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา

จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนให้ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษานำเนื้อหา  
 ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับ  
 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มีการสนับสนุนอยู่ในระดับกลาง ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่  
 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการสนับสนุนอยู่ในระดับมาก  
 ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับประสบการณ์ มีการสนับสนุนอยู่  
 ในระดับมาก ในด้านการนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน  
 ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษานำมาปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาอุปสรรคในการนำภูมิปัญญา  
 ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษามีปัญหาอุปสรรคในระดับ  
 ปานกลาง แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษามาใช้ในการจัดการเรียน  
 การสอน เห็นด้วยกับแนวทางการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ณัฐยา ทิพรัตน์ (2543) วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา  
 โดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น "หนังตะลุง" ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา  
 จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยมากในการจัด  
 การเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น "หนังตะลุง" ทั้ง 6 ด้าน คือ  
 การเตรียมการสอน การกำหนดวัตถุประสงค์ การเลือกวิธีและเทคนิคการสอน การใช้สื่อการเรียน  
 การสอน การวัดและประเมินผล การสอนซ่อมเสริม และปราชญ์ชาวบ้านเห็นด้วยมาก ในการนำ  
 ศิลปะพื้นบ้านทางด้านหนังตะลุง มาจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยเน้นการสอนทางด้านการ  
 แสดงหนังตะลุงและการแกะรูปหนังตะลุง สถานที่ใช้สอนเน้นการสอนที่โรงเรียนมากกว่าที่บ้าน  
 วิธีการสอนเน้นการสอนแบบสาธิต การวัดและประเมินผลทำโดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน  
 ผู้เรียนควรสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติเองได้ ผลจากการสังเกตการสอนของครูและปราชญ์  
 ชาวบ้านในโรงเรียน พบว่า ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายสลับการสอนแบบสาธิต และแบ่งกลุ่ม  
 ปฏิบัติงาน โดยครูผู้สอนควรเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน และนำปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอด  
 ความรู้ให้นักเรียนโดยตรง การสอนจะใช้คาบวิชาชุมชน (กิจกรรมซ่อมเสริม) และเปิดเป็นวิชาเลือก  
 นักเรียนที่สนใจส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากกว่ามัธยมศึกษา  
 ตอนปลาย ครูและปราชญ์ชาวบ้านสอนเรื่องของการแสดงและการแกะรูปหนังตะลุงในเนื้อหาที่  
 เห็นว่าสำคัญ และการสังเกตการแสดงหนังตะลุงจากการแสดงสดและเทปบันทึกการแสดง ลำดับ  
 ขั้นตอนวิธีการแสดงไม่แตกต่างกัน แต่จะต่างกันที่บรรยากาศ ซึ่งสามารถชมได้ทั้งเบื้องหน้าและ  
 เบื้องหลังการแสดง การแกะรูปหนังตะลุงไม่ยากจนเกินไป ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ และครู  
 ศิลปศึกษาและปราชญ์ชาวบ้านได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ศิลปะพื้นบ้านทางด้านหนังตะลุงเป็นศิลปะที่  
 ควรอนุรักษ์และสืบทอด ควรมีการนำเข้าสู่กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนต่างๆอย่าง

ต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับประถมถึงอุดมศึกษาโดยให้มีการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และเป็นการสอนให้เห็นคุณค่าศิลปะพื้นฐานทางด้านหนังตะลุง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ชื่นชม และมีความตระหนักในคุณค่าอันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

วีรพงษ์ แสง-ชูโต (2544) วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในทางวิทยาศาสตร์ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผลปรากฏว่า สามารถจัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบนโดยอาศัยปัจจัยสี่เป็นฐานในการจัดได้ 4 กลุ่ม คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และมีกลุ่มภูมิปัญญาที่สนับสนุนปัจจัยสี่อีก 3 กลุ่ม คือ คมนาคม อาชีพ และนันทนาการ ซึ่งในกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบนแต่ละกลุ่มมีหลักการวิทยาศาสตร์ทุกสาขาแทรกอยู่มีมากที่สุดในกลุ่มอาชีพ รองลงมา คือ กลุ่มอาหาร และน้อยที่สุด คือ กลุ่มยารักษาโรค และสาขาวิทยาศาสตร์ที่มีมากที่สุด คือ ฟิสิกส์ รองลงมาคือ สาขาเคมี และน้อยที่สุดคือ ชีววิทยา และสามารถจัดทำข้อมูลแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบน ในแต่ละกลุ่มไปสอดแทรกลงรายวิชาวิทยาศาสตร์ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นลงในซีดีรอมได้

วิศิษฎ์ นาสารีย์ (2544) วิจัยเรื่อง การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่าครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาเห็นด้วยมากเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาในทุกด้าน คือ ด้านจุดมุ่งหมายในการสอน ด้านเนื้อหาวิชาที่สอน ด้านกิจกรรมและประสบการณ์ในการเรียนรู้ ด้านวัสดุ อุปกรณ์ในการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล แนวคิดของปราชญ์ท้องถิ่นในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา คือ ด้านจุดมุ่งหมายในการสอน ควรเน้นเรื่องความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศิลปะท้องถิ่น และการสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น ด้านเนื้อหาวิชาที่สอน ควรเน้นเรื่องของการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรมทางพระพุทธศาสนากับคุณค่าของศิลปะท้องถิ่นที่มีต่อการดำรงชีวิต ด้านกิจกรรมและประสบการณ์ในการเรียนรู้ ควรเน้นในเรื่องความซาบซึ้งในศิลปะท้องถิ่น และการมีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ศิลปะท้องถิ่น ด้านวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอนควรเน้นเรื่องการใช้วัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น ด้านการประเมินผลควรใช้วิธีการสังเกตและการมอบหมาย การสร้างสรรค์งานศิลปะท้องถิ่น

สน วัฒนสิน (2544) วิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่มีปัญหาปานกลางในด้านนโยบาย การดำเนินงาน และผลการดำเนินงาน ครูศิลปะศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหาปานกลางในด้านการดำเนินการและการวัดและประเมินผล และมีปัญหาน้อยในด้านจุดประสงค์การเรียนการสอน ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีปัญหามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่นขาดการมีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตรและวางแผนการจัดการเรียนการสอนร่วมกับโรงเรียน ขาดความชำนาญในวิธีการสอน ไม่มีเวลาว่างมาสอนในโรงเรียน นักเรียนไม่ชอบซึ่งในความงามและคุณค่างานศิลปะพื้นบ้าน นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ตั้งใจเรียนเพราะถูกบังคับให้เรียนมากกว่าเลือกเสรี ประชาชนท้องถิ่นไม่มีโอกาสแนะนำเรื่องศิลปะพื้นบ้านให้กับครูศิลปะศึกษา ประชาชนท้องถิ่นไม่นำนักเรียนไปศึกษาในแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น และประชาชนท้องถิ่นพบว่าไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพราะประชาชนท้องถิ่นไม่ใช่ผู้ประเมินผลงานนักเรียนด้วยตนเอง

อารี พุกักดิ์ (2545) วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนของโรงเรียน เอกชน ระดับประถมศึกษา จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนทั้ง 9 ด้าน เรียงตามลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านโภชนาการ ด้านการเกษตรและด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ตามลำดับ ลักษณะการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนเรื่องปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน เรียงลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด คือ ปัญหาการจัดหลักสูตร/หรือรายละเอียดของเนื้อหา การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล และการนำความรู้ไปใช้ ตามลำดับ

สมหมาย สว่างวัฒนารักษ์ (2546) วิจัยเรื่อง การศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการศึกษา สัมรวจรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ นำภูมิปัญญาด้านคติ ความคิดความเชื่อมาใช้ในการกำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียน หัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนส่วนใหญ่ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพใน



ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ครูผู้สอนส่วนใหญ่ นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีมาใช้ในการกำหนดสาระการเรียนรู้รายปี/รายภาค การจัดทำคำอธิบายรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ การจัดทำแผนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ ส่วนปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า บุคลากรในโรงเรียนไม่มีเวลาที่จะดำเนินการ ขาดการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่นไม่มีเวลามาร่วมประชุม ทำการสอนหรือถ่ายทอดความรู้ และบุคลากรในโรงเรียน ขาดความรู้ความเข้าใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

ศศิธร ทศเกษร (2547) วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอนของครูแกนนำในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี : การวิเคราะห์ตามแบบจำลองแอสซัวร์ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อวิเคราะห์การสอนโดยใช้แบบจำลองแอสซัวร์ 6 ด้าน คือ ด้านการวิเคราะห์ลักษณะผู้เรียน ปฏิบัติมาก คือ ความสนใจของผู้เรียน ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ มีการปฏิบัติในระดับมากทุกเรื่อง มากอันดับแรก คือ การแจ้งให้ผู้เรียนทราบจุดประสงค์การเรียนรู้ ก่อนทำการสอน ด้านการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปปฏิบัติมากในเรื่องประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดคล้องกับหลักสูตรและเนื้อหาที่สอน ด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน มีการปฏิบัติในระดับมากทุกเรื่องและมากอันดับแรก คือ เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน เมื่อพิจารณาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกลุ่มพบว่า กลุ่มที่ 1 ด้านคติ ความคิด ความเชื่อ และองค์ความรู้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา นำมาใช้มากกว่ากลุ่มอื่นโดยนำมาใช้ในระดัปานกลาง คือ ความเชื่อแบบพุทธ ด้านการตอบสนองของผู้เรียน มีการปฏิบัติมากอันดับแรก คือ การให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ด้านการประเมินผลมีการปฏิบัติมากอันดับแรก คือ การวัดและประเมินผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการวิเคราะห์ลักษณะผู้เรียนมีปัญหาและอุปสรรคระดับปานกลาง อันดับแรก คือ ในเรื่องผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้เดิมแตกต่างกัน

สุมล ผกามาศ (2547) วิจัยเรื่อง สภาพ ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนนารอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตภาคเหนือตอนบน ผลการวิจัยพบว่า ครูวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่จัดทำแผนการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ พบว่า ส่วนใหญ่ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน รองลงมา คือ นำนักเรียนไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และครูวิทยาศาสตร์มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนรู้ครบทั้ง



7 สารระ โดยในแต่ละสารพบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้มากที่สุด ดังนี้ สารที่ 1 คือ เทคนิคการปลูกข้าว ฝ้าย พืชสมุนไพร สารที่ 2 คือ พืชสมุนไพร สารที่ 3 คือ สารปรุงแต่งอาหาร สารที่ 4 คือ มอญดำข้าว สารที่ 5 คือการเปลี่ยนแปลงพลังงานแสงเป็นพลังงานไฟฟ้า สารที่ 6 คือ ลักษณะของดินภาคเหนือที่มีผลต่อชนิดของพืช และสารที่ 7 คือ ระยะเวลาในการเห็นกลุ่มดาวกับเทศกาลต่างๆ นอกจากนี้ครุวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ส่วนหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ทุกคนให้การสนับสนุนโดยร่วมวางแผนจัดประชุม ให้คำปรึกษาและจัดหางบประมาณแก่ครุวิทยาศาสตร์ และผู้ปกครองนักเรียนในชุมชนมีส่วนร่วมโดยเป็นวิทยากร คัดเลือกแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและจัดหางบประมาณสนับสนุนด้านปัญหาของครุวิทยาศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คือ ขาดความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดทักษะในการผลิตสื่อจากวัสดุท้องถิ่น จัดกิจกรรมการเรียนรู้ไม่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน และขาดทักษะในการประเมินชิ้นงานและแบบทดสอบ สำหรับหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์พบปัญหาในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ครุวิทยาศาสตร์ขาดความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางที่จะแก้ปัญหาในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การให้จัดประชุม อบรม ให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้ครุหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสาร หน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นด้วยตนเอง รวมทั้งให้ครุวางแผนการประเมินผลควบคู่กับการวางแผนการจัดการเรียนรู้

ชาตินี้ ศิริพงษ์ไทย (2548) วิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 3 ของครุมัธยมศึกษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านที่ครุวิทยาศาสตร์นำมาใช้ในการเรียนการสอนมากที่สุด 3 อันดับแรกใน 10 ด้าน คือ 1) ด้านการแพทย์แผนไทย เรื่องยาสมุนไพรเพื่อการรักษาโรค (ร้อยละ 60.58) 2) ด้านการทำกิจกรรม เรื่องการปลูกพืชสมุนไพร (ร้อยละ 60.10) และ 3) ด้านเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม เรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์ (ร้อยละ 60.10) ทั้งนี้ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีการนำมาใช้น้อยที่สุด ส่วนวัตถุประสงค์ของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์เพื่อ 1) ให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านที่เกี่ยวกับเนื้อหาวิทยาศาสตร์ 2) ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรัก ภาคภูมิใจในชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ และ 3) ให้นักเรียนนำความรู้ไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน และในส่วนของลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครุวิทยาศาสตร์ที่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านมาใช้ คือ 1) ยกตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านประกอบ

การบรรยาย 2) ให้นักเรียนปฏิบัติทดลองตามภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านโดยตรง และ 3) ใช้ผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน

จากงานวิจัยที่เสนอมาช้างต้นมีทั้งที่เกี่ยวเนื่องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอน ในด้านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ส่วนใหญ่พบว่าผู้บริหารได้ให้ความสำคัญและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ในการบริหารและกำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียน ครูผู้สอนในแต่ละสาระการเรียนรู้ต่างประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดความรู้ความเข้าใจในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนการสอน รวมถึงปราชญ์ชาวบ้านไม่มีความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ ในส่วนของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน พบว่ามีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศิลปะศึกษา วิทยาศาสตร์ มากกว่ากลุ่มสาระอื่นๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนต้องเลือกที่สอดคล้องเหมาะสมกับแต่ละวิชา ส่วนใหญ่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดทำสื่อการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผล ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบ คือ การขาดงบประมาณและบุคลากรไม่มีความรู้เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน

### 3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

จากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศนั้น ไม่พบบางงานวิจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนโดยตรง แต่ได้พบบางงานวิจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้คติชนวิทยาในการเรียนการสอน ดังเสนอต่อไปนี้

ชาร์ล สโนว์ กัทรี (Charles Snow Guthrie 1977: 5978-A) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษา นิทานหรือความเชื่อถือของชาวบ้านในมลรัฐเคนตักกี เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับจัดโปรแกรมภาษาอังกฤษในโรงเรียนมัธยมศึกษา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมคำประพันธ์ต่างๆที่เป็นนิทาน ความเชื่อถือของชาวบ้านในรัฐเคนตักกี ไปใช้ในโปรแกรมวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยศึกษาหาความรู้ ทศนคติของครูที่มีต่อคำประพันธ์ ศึกษานิทานพื้นบ้านที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ศึกษาการจัดอบรมเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของครูที่สอนนิทานพื้นบ้าน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม 2 ชุด ชุดแรกถามครู หัวหน้าภาควิชาภาษาอังกฤษ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนโปรแกรมเลือกภาษาอังกฤษ จำนวน 30 คน ผลสรุปว่า ครูจำนวนร้อยละ 40 ตอบว่า โรงเรียนเปิดสอนวิชาคติชนวิทยา ครูร้อยละ 60 ตอบว่า คติชนวิทยา

ของรัฐเคนตักก็มีความสำคัญค่า ครูส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนวิชาคณิตศาสตร์เลย ส่วนแบบสอบถามชุดที่ 2 ผู้วิจัยได้ส่งไปยังวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในรัฐเคนตักก็ที่เปิดสอนภาษาอังกฤษในระดับประกาศนียบัตร ผลปรากฏว่า มีสถาบัน 7 แห่ง ที่เปิดสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์ 1 วิชา หรือมากกว่านั้น สำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาอังกฤษระดับประกาศนียบัตร อีก 3 แห่ง และระดับบัณฑิตวิทยาลัย อีก 1 แห่ง เปิดสอนเป็นวิชาโท ข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมนั้น ประกอบด้วย เทพนิยาย นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน คำคล้องจอง ภาษิตคำคม และพวกปริศนาคำทาย

เบตเต อักเนส บอสมา (Bette Agnes Bosma 1981: 2588-A) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การศึกษาเชิงทดลองเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของการใช้วรรณกรรมพื้นบ้านในการสอนทักษะการอ่าน วิพากษ์วิจารณ์ของนักเรียนระดับชั้น 6" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาว่าทักษะการอ่าน วิพากษ์วิจารณ์จะสามารถสอนให้มีประสิทธิภาพได้โดยการนำเอาวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งประกอบด้วยเรื่องเล่า นิทานประเภทต่างๆมาประกอบการสอนอ่านได้หรือไม่ โดยที่การศึกษานี้ค้นคว้าเกี่ยวกับความแตกต่างทางด้านความสามารถในการอ่านวิพากษ์วิจารณ์ของนักเรียนระดับชั้น 6 ที่ฝึกทักษะการอ่านโดยใช้วรรณกรรมพื้นบ้านกับนักเรียนที่ฝึกโดยใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างอื่นและหาความสัมพันธ์ของความสนใจของนักเรียนต่อวรรณกรรมพื้นบ้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยนักเรียนระดับชั้น 6 จำนวน 99 คน ใน 4 ห้องเรียน ที่สอนโดยครูคนเดียวกัน โดยแบ่งเป็นห้องทดลอง 2 ห้อง และห้องควบคุม 2 ห้อง ห้องทดลองครูใช้วิธีสอนโดยอ่านนิทานพื้นบ้านให้ฟังพร้อมทั้งเสนอรูปแบบการอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ แล้วให้นักเรียนฝึกการอ่านโดยให้เลือกอ่านนิทานพื้นบ้านที่มีอยู่ 120 เรื่อง ในห้องเรียนตามความต้องการ ส่วนกลุ่มควบคุม ครูอ่านเรื่องราวจากหนังสืออื่นๆ ที่ไม่ใช่วรรณกรรมพื้นบ้านให้ฟังพร้อมทั้งเสนอรูปแบบการอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ แล้วให้นักเรียนฝึกทักษะการอ่านจากหนังสือแบบฝึกหัด เมื่อทำการทดสอบแล้ว พิจารณาจากข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม สรุปได้ว่า การอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องมาจากการเรียนการสอนที่นำด้วยการอ่านวรรณกรรมพื้นบ้านโดยตรงและนักเรียนมีโอกาสเลือกเรื่องที่จะอ่านด้วยตนเอง ส่วนผลจากการทำแบบทดสอบ พบว่า "ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในด้านความสามารถในการอ่านวิพากษ์วิจารณ์หลังจากที่มีการแบ่งกลุ่ม ความมีนัยสำคัญที่ได้ของกลุ่มตัวอย่างที่ทำคะแนนได้ต่ำในชั้นเรียนที่ใช้วรรณกรรมพื้นบ้าน นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ผู้อ่านมีผลสัมฤทธิ์ต่ำ สามารถเรียนทักษะการอ่านวิพากษ์วิจารณ์ในห้องเรียนปกติโดยการเรียนการสอนที่ใช้วรรณกรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าและประโยชน์

งานวิจัยต่างประเทศที่พบเป็นงานวิจัยที่ศึกษาการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นคติชนวิทยา ซึ่งพบว่ามีการให้ความสำคัญกับเรื่องคติชนวิทยา และนักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้น อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนให้นำมาใช้ในการจัดการศึกษา เพราะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม นักเรียนได้มีการพัฒนา และมีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบประเด็นที่สอดคล้องกัน คือ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น อีกทั้งนักเรียนยังมีเจตคติที่ดีต่อวิชา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน